

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра цивільного процесу

Серія «Навчально-методичні посібники»

**Неллі Голубєва
Сусанна Сулейманова
Ілля Бут
Ольга Полуніна**

**АЛЬТЕРНАТИВНЕ
ВИРІШЕННЯ
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ
СПОРІВ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для студентів денної та заочної форми навчання
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»,
галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право»

Одеса
Фенікс
2023

УДК 347.996

Г 62

Автори:

Голубєва Н. Ю. – д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія», Заслужений юрист України, адвокат;

Сулейманова С. Р. – к.ю.н, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Бут І. О. – к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат.

Полуніна О. О. – к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 5 червня 2023 року)

Рецензенти:

Джабраїлов Руслан Аятшахович – доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України» (м. Київ);

Кабенок Юлія Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торгово-економічного університету.

Голубєва Н., Сулейманова С., Бут І., Полуніна О.

Г 62 Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: навч.-метод. посіб. [Електронне видання] / Н. Голубєва, С. Сулейманова, І. Бут, О. Полуніна; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023.– 134 с.– (Серія «Навч.-метод. посібники»). – Режим доступу: ...

ISBN 978–966–928–961–2

Видання визначає обсяг знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього правознавця з дисципліни «Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів», послідовність опанування навчальним матеріалом дисципліни з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, методичні рекомендації щодо проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи, складові оцінювання знань студентів, список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник розрахований на студентів та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347.996

ISBN 978–966–928–961–2

© Н. Голубєва, С. Сулейманова,
І. Бут, О. Полуніна, 2023

ПЕРЕДМОВА

Одним з основоположних напрямків на шляху до створення правової держави є закріплення та гарантування захисту цивільних прав та законних інтересів шляхом звернення до судової влади. Однак роль суду у вирішенні спорів не може бути абсолютною, оскільки це суперечить ідеї побудови громадянського суспільства в Україні, основними ознаками якого можна назвати якомога більшу його автономію від держави (розмежування компетенції держави та суспільства), наявність інститутів самоорганізації та саморегуляції, динамічність системи, плюралізм тощо. Гарантоване Конституції України право захисту своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-яким не забороненими законом засобами дозволяє суспільству формувати інститути захисту права, відмінні від судової влади – способи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.

Метою модуля є сформулювати цілісне уявлення про вже існуючі способи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів та перспективи розширення можливостей для їхнього застосування відповідно до світових, в тому числі і європейських, стандартів захисту порушеного права особи.

Представлений посібник містить практичні завдання, до кожної теми наводяться посилання на нормативно-правові акти та наукові праці, судову практику, а також завдання для самостійної роботи, що дають можливість поглибити знання студентів з даної навчальної дисципліни.

У результаті вивчення даної дисципліни студенти повинні:

знати:

- поняття та основні сфери застосування способів альтернативного вирішення спорів;
- особливості вирішення цивільно-правових спорів шляхом проведення переговорів та посередництва (медіації);
- особливості розгляду цивільно-правових спорів третейськими судами;

– способи АВС, що не знайшли свого відображення в українському законодавстві, однак використовуються у закордонній практиці;

уміти:

– використовувати чинну нормативно-правову базу, спеціальну літературу та матеріали судової практики, узагальнювати та систематизувати їхні положення;

– грамотно висловлювати власні думки;

– визначати можливість застосування того чи іншого способу АВС в залежності від категорії конкретного цивільно-правового спору;

– користуватися наданими законом, договором чи іншим документом правами під час проведення процедури альтернативного вирішення спору;

– використовувати отримані теоретичні знання в практичній діяльності;

навчитись:

– визначати можливість конкретного цивільно-правового спору бути розглянутим шляхом застосування відповідного способу АВС;

– аналізувати діяльність органів та осіб, що здійснюють розгляд цивільно-правових спорів та врегулювання конфліктів;

– складати відповідні документи щодо ініціювання процедури АВС (третейські угоди, заяви, претензії тощо).

З метою підготовки до практичних занять студентам необхідно ознайомитися з рекомендованою навчальною, навчально-методичною та науковою літературою, законодавчими та нормативними актами. Виконання завдань з кожної теми курсу є обов'язковою умовою підготовки до практичних занять.

У навчально-методичному посібнику надаються питання, задачі та тестові завдання для самостійної роботи з метою запам'ятовування студентом основних положень нормативної бази. Виконання зазначених завдань сприятиме розвитку у студентів практичних навичок щодо аналізу чинного законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу з навчальної дисципліни.

Обов'язковою вимогою при вивченні окремих розділів курсу самостійно є ведення студентом Зошиту для самостійної підготовки, в якому реферуються питання для самопідготовки за темами курсу, наводяться рішення тестових завдань, казусів. В ньому необхідно розкрити теоретичний матеріал проблеми, стан її дослідження у науковій та навчальній літературі, дискусійні питання та їх критичний аналіз. Зошит перевіряється викладачами, які ведуть семінарські та практичні заняття, та може бути перевірений екзаменатором. За розсудом викладача з деяких тем курсу, що виведені на самопідготовку, студент складає контрольну роботу у вигляді опису опорних положень теми та огляду літератури, рішення казусів та виконання тестових завдань за проблемою роботи, що наведено в окремому розділі даного посібника.

Відсутність Зошиту для самостійної підготовки з виконаними та оціненими позитивно завданнями, є підставою для не допуску студента викладачем, що проводить практичні заняття, або екзаменатором до заліку, іспиту чи іншої форми контролю.

Така система проведення практичних занять та перевірка самостійної підготовки студента дозволить наблизити знання і навички студентів до реального засвоєння курсу навчальної дисципліни.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

| Форма навчання | Курс | Семестр | Лекцій | Практичні (семінари) | Всього ауд. годин | Самостійна робота | Загальний обсяг | Форма контролю |
|----------------|------|---------|--------|----------------------|-------------------|-------------------|-----------------|----------------|
| денна | 1м | 2 | 14 | 16 | 30 | 60 | 90 | Іспит |
| заочна | 1м | 2 | 14 | 4 | 18 | 72 | 90 | Залік |

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

| № п/п | Тема | Лекційні заняття (год.) | | Практичні заняття (год.) | | Самостійна робота (год.) | |
|-------|--|-------------------------|-----------|--------------------------|----------|--------------------------|-----------|
| | | денна | заочна | денна | заочна | денна | заочна |
| 1 | Поняття способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів | 2 | 2 | 2 | 2 | 7 | 10 |
| 2 | Переговори та претензійний порядок як способи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів | 2 | 2 | 2 | 0 | 7 | 8 |
| 3 | Медіація як спосіб альтернативного вирішення цивільно-правових спорів | 6 | 6 | 6 | 2 | 14 | 15 |
| 4 | Врегулювання спору за участю судді | 2 | 2 | 2 | 0 | 7 | 8 |
| 5 | Третейський розгляд цивільно-правових спорів | 2 | 2 | 4 | 0 | 12 | 15 |
| 6 | Вирішення спорів онлайн | 0 | 0 | 0 | 0 | 7 | 8 |
| 7 | Розгляд спорів квазісудовими органами | 0 | 0 | 0 | 0 | 6 | 8 |
| | Всього: | 14 | 14 | 16 | 4 | 60 | 72 |

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ СПОСОБІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття та особливості способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів (АВС).
2. Джерела правового регулювання застосування АВС при вирішенні спорів.
3. Принципи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
4. Класифікація способів АВС.
5. Місце АВС в системі права України.

Методичні вказівки

1. Практика альтернативного вирішення цивільно-правових спорів (Alternative Dispute Resolution, скорочено – АDR), що вперше була впроваджена у США у 60-х роках ХХ століття у якості «приватного правосуддя» (private justice) набула широкого застосування у багатьох країнах світу, серед яких Канада, Німеччина, Франція тощо. Також паралельно у закордонній практиці використовуються терміни EDE – Effective Dispute Resolution (ефективне розв’язання спорів), Amicable Dispute Resolution (дружнє розв’язання спорів). В Україні також знайшли застосування окремі процедури (способи) альтернативного вирішення спорів (третейський розгляд, розгляд спору міжнародним комерційним арбітражем, переговори, медіація), однак обсяги їх застосування незрівнянно малі.

На даний час у вітчизняній науковій літературі на позначення даного інституту зустрічаються різні поняття: «альтернативне

вирішення спорів», «альтернативне розв'язання спорів» (АРС), «альтернативні способи врегулювання конфліктів» та ін.

2. Єдиного кодифікованого нормативно-правового акту, яким би регулювалася можливість застосування способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів, наразі не існує. Статтею 55 Конституції України лише вказано, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Однак окремими нормативно-правовими актами врегульовано застосування деяких способів АВС. Так залучення до розгляду приватно-правових спорів третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу врегульовано відповідними законами – «Про третейський суд» від 11.05.2004 № 1701-IV та «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 № 4002-XII. В Кодексі законів про працю України знайшов закріплення порядок вирішення індивідуальних трудових спорів, а Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР врегульовано порядок розгляду колективних трудових спорів (конфліктів) примирною комісією та трудовим арбітражем, Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року врегульовано інститут медіації.

3. Принципи АВС О. М. Спектор пропонує визначити як специфічні засади процесу альтернативного вирішення спорів, що створюють підстави для інституціоналізації цього правового явища, якими мають керуватися сторони та посередник під час вирішення спору. В загальній структурі принципів АВС нею виділяються загальноправові (зокрема, принцип законності), міжгалузеві (наприклад, принцип рівності сторін, принцип диспозитивності) та галузеві, які, у свою чергу, поділяються на обов'язкові (зокрема, принцип стимулювання, принцип співробітництва, принцип конфіденційності, принцип добровільності) та факультативні (зокрема, принцип нейтральності посередника).

4. Способи альтернативного вирішення спорів можливо поділити на групи залежно від таких, покладених в основу класифікації, критеріїв:

1) за належністю до тієї чи іншої сфери правового регулювання способи АВС можна поділити на приватні та публічні. Приватні способи є способами АВС у вузькому розумінні, тобто такими, які застосовуються виключно за добровільного волевиявлення сторін на противагу зверненню до суду (переговори, медіація (посередництво), арбітраж тощо). Публічні пов'язані з врегулюванням спору в рамках цивільного судочинства: способи, спрямовані на досягнення компромісу (досудові переговори, досудове посередництво), способи, спрямовані на винесення рекомендованого рішення (досудовий спрощений суд присяжних) та способи, спрямовані на винесення обов'язкового рішення (досудовий арбітраж, приватний суддя). Наразі такі публічні способи українським законодавством не передбачені;

2) за ознакою самостійності: самостійні (основні) – переговори, претензійний порядок, медіація, третейський розгляд; комбіновані (комплексні) – медіація-арбітраж, міні-суд тощо;

3) залежно від характеру конфлікту: спрямовані на розв'язання спорів про право (третейський розгляд, приватний суддя, медіація-арбітраж тощо); спрямовані на врегулювання когнітивних конфліктів (переговори, медіація тощо);

4) залежно від наявності залучених до вирішення спору та/або врегулювання конфлікту незалежних осіб: без залучення незалежних осіб, тобто розв'язання спору самими сторонами (переговори, претензійний порядок); з їх залученням (медіація, третейський суд, попередня незалежна оцінка чи експертний висновок тощо);

5) залежно від обов'язковості рішення або рекомендацій незалежної особи, яку залучають до вирішення спору та/або розв'язання конфлікту: обов'язкове для сторін рішення незалежної особи (третейський розгляд, приватний суддя); рекомендаційний характер рішення (експертний висновок, міні-суд); рішення приймають самі сторони, незалежна особа, залучена до вирішення спору та/або розв'язання конфлікту, не приймає жодних рішень, а лише сприяє сторонам у досягненні згоди (медіація);

6) за головним принципом, що є основою методу, який використовують для досягнення результату: способи, під час яких

спір розглядають за принципами змагальності та арбітрування (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж, приватний суддя); способи, під час яких спір розглядають за принципами повного і всебічного врахування інтересів сторін спору та пошуку компромісного рішення (переговори, медіація);

7) залежно від застосування норм матеріального права при вирішенні спору: юрисдикційні – засновані на застосуванні норм матеріального права (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж); неюрисдикційні – засновані на погодженні інтересів сторін (переговори, примирення, посередництво);

8) за обов'язковістю застосування: обов'язкові (обов'язковий у деяких випадках претензійний порядок у спорах щодо міжнародних перевезень, вирішення колективних трудових спорів квазіарбітражними органами); факультативні (добровільні), які ґрунтуються на домовленості сторін;

9) за метою їх застосування: полегшуючі (facilitative) – такі способи, участь у яких приймає третя сторона, яка не має консультативних функцій, однак яка сприяє проведенню процедури врегулювання спору (посередництво); консультативні (advisory) – третя сторона наділена можливістю розгляду спору з метою надання рекомендацій щодо встановлення певних фактів та варіантів розв'язання спору; визначальні (determinative) – процедури, в яких третя сторона наділена правом розглядати спір з винесенням рішення, яке потенційно може бути виконано в примусовому порядку;

10) залежно від методу, що застосовується для досягнення необхідного правового результату (Г. В. Севаст'янов): із застосуванням методу «вирішення спору (винесення рішення)» чи «методу застосування норм права (змагального)» (розгляд спору третейським судом чи міжнародним комерційним арбітражем); із застосуванням методу «врегулювання правового конфлікту (пошуку компромісу)» чи «узгодження інтересів сторін (досягнення консенсусу)», що застосовується самими сторонами чи залученою ними третьою особою (посередництво, переговори); із застосуванням «рекомендаційного» методу (арбітраж з реко-

мендаційним рішенням, міні-суд, незалежна експертиза з рекомендаційним рішенням тощо); із застосуванням «змішаного» (комбінованого) методу (посередництво-арбітраж, арбітраж-посередництво тощо).

5. Досі залишається невизначеним питання, чи є альтернативне вирішення спорів самостійною галуззю права чи міжгалузевим правовим інститутом. У своєму дослідженні способів АВС О. М. Спектор визначає альтернативне вирішення спорів як міжгалузевий правовий інститут – сукупність норм (правового та нормативного характеру), що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з вирішенням спорів і розв'язанням конфліктів, що з'являються у приватноправовій сфері під час узгодження позицій та інтересів сторін, що має тенденцію до подальшого перетворення у приватне процесуальне право. При цьому і під окремими способами АВС дослідниця розуміє відокремлені правові інститути, що мають загальну спрямованість на врегулювання правових конфліктів і подібні методи регулювання. Однак такий висновок видається суперечливим: третейський розгляд як один із способів АВС дослідницею визначено як правовий інститут, що в свою чергу входить до такої ж однопорядкової відокремленої групи правових норм – міжгалузевого інституту АВС. Тому доцільним вбачається визначення кожного зі способів АВС, в тому числі і третейського розгляду, як правових субінститутів, які входять до міжгалузевого інституту АВС. Такі субінститути також будуть знаходитися на межі декількох галузей права: третейський розгляд – на межі цивільного, господарського, цивільного та господарського процесуального права; розгляд трудових спорів квазіарбітражними органами – на межі з трудовим і цивільним процесуальним правом тощо. Однак варто також зазначити, що саме третейський розгляд має значний потенціал до подальшого перетворення його у підгалузь права чи навіть галузь права за умови нарощування законодавчого масиву та поглиблення якісних відмінностей від суміжних галузей права, в тому числі і шляхом термінологічного розмежування з галузями процесуального права.

ТЕМА 2. ПЕРЕГОВОРИ ТА ПРЕТЕНЗІЙНИЙ ПОРЯДОК ЯК СПОСОБИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття й особливості переговорів як самостійного способу альтернативного вирішення цивільно-правових спорів
2. Порядок вирішення цивільно-правових спорів шляхом переговорів. Стадії переговорів
3. Поняття й особливості претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів як способу АВС. Місце претензійного порядку серед інших способів АВС
4. Законодавчі вимоги до претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів в Україні

Методичні вказівки

1. Як відомо, людина живе у соціумі. Громада може складатися з членів сім'ї, працівників на робочому місці, однокласників, пасажирів, які подорожують колективно, осіб, які поділяють довкілля на вулиці тощо. Переговори є невід'ємною складовою людського буття. Вся взаємодія, яка відбувається навколо людей – це переговори. Ми спілкуємося з продавцями на ринку, укладаємо контракт з постачальниками, дивимося телевізор, слухаємо музику, переглядаємо сторінки соціальних мереж – це все переговори. Чому? Тому, що якби це не було переговорами, ніхто не витрачав би гроші на розміщення реклами, припустимо, на телебаченні, в соціальних мережах тощо. Коли ми дивимося якусь інформацію, йдемо купуємо продукцію, рекламу якої ми побачили, хтось на нас впливає.

У суспільствах, де панує капіталізм, люди постійно хочуть поліпшити якість свого життя і жити більш комфортно. Очікування постійно зростають із впливом осіб, які досягли цієї мети раніше, і з часом спостерігається, що між людьми існує боротьба чи співпраця з точки зору реалізації очікувань.

Переговори відносять до альтернативних форм вирішення спорів. Це взаємодія або комунікація між двома особами або більшої кількості осіб з наміром змінити поведінку іншої особи (інших осіб). Акт переконання інших в необхідності зробити щось, чого зазвичай вони робити не стануть.

У діловому житті переговори здійснюються у формі спільного процесу прийняття рішень щодо того, як принаймні дві або більше осіб чи груп із суперечливими інтересами будуть діяти з питання, що викликає конфлікт інтересів.

Переговори передбачають співпрацю з іншою стороною. Довгострокові відносини в бізнесі можуть бути можливими лише в тому випадку, якщо вони базуються на логіці Win / Win. Безсумнівно, сторони хочуть продовжувати співпрацю з діловими партнерами, з якими вони успішно торгують та отримують прибуток. Отже, існуючий прибуток буде постійно зростати, оскільки як мета співпраці, що лежить в основі переговорів, так і успіх, досягнутий в результаті переговорів, збільшать мотивацію сторін.

Таким чином, ведення двосторонніх переговорів виглядає як кращий спосіб вирішення суперечок, враховуючи середовище довіри, створене стійкою співпрацею, так і задоволення інтересів обох сторін та прибутковість.

2. Розрізняють чотири різні типи переговорів:

1. **Переговори проведені та завершені в рамках принципу перемога / перемога (*win/win*)** – обидві сторони залишили цей процес щасливими і задоволеними, вони бажають продовжувати співпрацю;

2. **Переговори, проведені та завершені в рамках принципу перемога / програш** – де одна сторона намагається схопити ласий шмат в результаті торгу, встановлюючи перевагу над іншою стороною;

3. **Переговори, проведені відповідно до принципу програш / перемога**, коли одна зі сторін свідомо та охоче надає перевагу іншій стороні з багатьох причин;

4. **Переговори, проведені відповідно до принципу програш / програш**, коли обидві сторони йдуть на необмежені поступки

іншій стороні. Такі переговори, які не мають іншої мети, крім забезпечення ведення бізнесу. Взаємні вимоги сторін приймаються майже без будь-яких перешкод. Поки жодна інша справа не ведеться з кращими умовами, середовище, створене в результаті цих переговорів, може тривати довгі роки.

Сторони можуть здійснювати переговорні процеси для різних цілей, залежно від умов, які їх викликають. Наприклад, переговори між бізнес – партнерами в січні можуть призвести до *перемоги / перемоги*, тоді як переговори у квітні можуть призвести до *програшу / виграшу*. Умови доставки товару (збільшення та зниження цін на вантажі), посилення конкуренції на ринку (це може спонукати продавця на більші поступки) і слугувати причинами цієї зміни. У зв'язку з цим корисно максимально гнучко планувати переговори, оцінюючи поточні умови та ситуацію іншої сторони.

Перед тим, як розпочати переговори, сторони обов'язково повинні дослідити можливі вигоди та збитки іншої сторони та бути уважними щодо цих питань під час переговорного процесу. З іншого боку, однією з цілей переговорів ніколи не повинно бути заведення друзів. Головне, завжди завершувати переговори по осі перемога / перемога з найменшим компромісом із цільового виграшу.

Таким чином, мета переговорів повинна бути визначена до початку переговорів, і ця мета повинна відповідати очікуванням сторін.

3. Претензійний порядок вирішення цивільно-правового спору – це один зі способів АВС, що полягає у направленні однією зі сторін до іншої сторони претензії або пропозиції щодо досудового порядку врегулювання спору. Зазвичай такі повідомлення містять опис фактів, що лежать в основі спору, а також вимоги щодо здійснення певних дій або відшкодування збитків. Далі сторони спільно працюють над пошуком взаємовигідного рішення, яке може бути викладене в письмовій формі.

Претензійний порядок може бути використаний у більшості цивільних спорів: з приводу контрактів, нерухомості, надання

послуг, порушення авторських прав, несправедливої конкуренції тощо.

Він може мати кілька переваг для сторін, таких як: швидке та економічно вигідніше, порівняно з судовим процесом, вирішення спору, збереження бізнес-відносин між сторонами, відсутність втручання третіх осіб, неможливість зміни рішення – якщо сторони досягли домовленості та підписали відповідний документ, то рішення є незмінним та остаточним.

4. Претензійний порядок – це структуровані переговори, втілені у письмову форму. В Арбітражному процесуальному кодексі України від 6 листопада 1991 року¹ містився Розділ II «Доарбітражне врегулювання господарських спорів», яким було закріплено таку умову судового розгляду господарського спору як додержання сторонами встановленого для даної категорії спорів порядку їх доарбітражного врегулювання. Лише в деяких категоріях спорів допускалося звернення до суду незалежно від проведення досудового врегулювання. Саме цим розділом встановлювалися порядок пред'явлення претензії та строки її розгляду.

Рішенням Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) були заборонені будь-які законодавчі положення, які вимагали обов'язкового досудового врегулювання спорів і претензійний порядок залишився у якості добровільного вибору сторін угоди, а до Господарського процесуального кодексу України було внесено зміни у зв'язку із таким рішенням і досудовий претензійний порядок перестав бути обов'язковим. Чинна ж редакція

¹ Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 28 березня 2019 р. № 195 «Про затвердження Порядку ведення претензійної та позовної роботи у сфері управління ДСНС»;
Розпорядження Миколаївського міського голови від 04 квітня 2018 р. № 71р «Про затвердження Порядку ведення претензійної та позовної роботи у Миколаївській міській раді та виконавчих органах Миколаївської міської ради» тощо

ГПК України взагалі позбавилась розділу щодо претензійного порядку, відсилаючи у ст. 19 до положень закону або договору.

У червні 2016 року Верховна Рада прийняла зміни до Конституції, згідно з якими текст статті 124 Конституції прямо вказує: «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору». Таким чином, Конституція дала зелене світло обов'язковій медіації в Україні, але це не означає, що такий механізм почав діяти. Питання впровадження обов'язкової судової медіації поки ще не розглядається. Натомість, врегулювання претензійного порядку залишилось у ст.ст. 222, 315 Господарського кодексу України, Розділі XI Кодексу торговельного мореплавства України, ст. 27 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», Правилах надання послуги з постачання гарячої води, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1182, Статуті залізниць України, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457 та багатьох інших нормативно-правових актах.

В Правилах перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затверджених Наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р. № 363 і досі вказується на обов'язковість пред'явлення претензії вантажовідправником або вантажоодержувачем до перевізника перед подачею позову.

Така «обов'язковість» закріплена і в деяких інших підзаконних нормативно-правових актах, однак в силу ст. 124 Конституції обов'язковість досудового порядку має бути встановлена виключно законом, а тому процесуальних перешкод у зверненні особи до суду не виникає.

Міністерством юстиції України затверджені Рекомендації «Про порядок ведення претензійної та позовної роботи на підприємстві, в установі, організації»². В низці міністерств, інших органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств та організацій затверджено власні інструкції про порядок

² Про порядок ведення претензійної та позовної роботи на підприємстві, в установі, організації : Рекомендації; Мін'юст України від 23.01.2007 № 35-14/7. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v14_7323-07.

ведення претензійної роботи³, однак такі акти є «внутрішніми»: вони жодним чином не встановлюють обов'язки для іншої сторони щодо порядку та строків розгляду претензій.

ТЕМА 3.

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 6.

Зміст теми:

Заняття 1

Рекомендована кількість годин – 2.

1. Генеза переговорів та медіації (посередництва)
2. Поняття медіації як способу АВС
3. Основні принципи та види медіації
4. Учасники процедури медіації, їх права та обов'язки

Методичні вказівки

1. Медіація є одним із методів вирішення конфліктів, який застосовувався в тій чи іншій формі у всьому світі з давніх часів. У широкому розумінні медіація це особлива модель переговорів за участю неупередженого посередника.

У багатьох культурах медіація використовувалася як основний метод вирішення суперечок, а не альтернативний. В послідовні періоди історії людства можна виділити п'ять показних підходів до переговорної поведінки. Кожна форма або підхід відображає характерні способи поведінки людини і стратегії управління конфліктом, з якими їй доводилося стикатися. Первинний підхід до переговорів простежується в ранній історії людства, за часів постійних війн між родовими групами через кровну помсту

³ Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 28 березня 2019 р. №195 «Про затвердження Порядку ведення претензійної та позовної роботи у сфері управління ДСНС»;
Розпорядження Миколаївського міського голови від 04 квітня 2018 р. № 71р «Про затвердження Порядку ведення претензійної та позовної роботи у Миколаївській міській раді та виконавчих органах Миколаївської міської ради» тощо

і зосереджений він був в першу чергу на виживання. Друга форма з'явилася в XVI столітті, за часів Ренесансу. Міжусобні війни між містами-державами і розширення торгівлі потребували формування усвідомленого і стратегічного підходів до переговорів. У XVII і XVIII століттях наукова революція і просвітництво сприяли раціоналістичному підходу до переговорів, який тривав до початку XX століття. Четвертий період, починаючи з Другої світової війни в середині XX століття, у все більш складному технологічному світі раціоналістичний підхід до переговорів і посередництва було інституціоналізовано і вдосконалено. І, нарешті, з'являється п'ятий, постмодерністський підхід до ведення переговорів, заснований на дослідженнях в області нейробіології та когнітивної психології, які кидають виклик передумовам раціонального прийняття рішень і потребують обліку «передбачуваної ірраціональності» людей при прийнятті рішень⁴.

Окреслені періоди виокремлюються з огляду на те, як люди дивилися на переговорний процес, їх готовність вести переговори. Домінуючі стратегії і методи ведення переговорів були адаптацією до соціального, культурного й політичного середовища того часу. В ході еволюції переговорної поведінки і ритуалів практика переговорів і медіації (англ. mediation – посередництво) стає все більш усвідомленою діяльністю.

Посередництво в сучасному розумінні почало застосовуватися в США наприкінці 1960-х років. Цей метод вирішення суперечок серед комерційних, етнічних та релігійних груп, є прикладом сучасної медіації. Конференція імені Р. Паунда під назвою «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя США», яка відбулася в 1976 році, прийнята як важлива віха розвитку медіації. Після цієї конференції було вирішено перетворити суди у центр вирішення суперечок, який керуватиме не лише місцем судового розгляду, але й допомогатиме знайти найбільш прийнятний засіб вирішення спорів. Результатом конференції стало заснування різних моделей медіації: як

⁴ Robert Benjamin. The history of Negotiation and Mediation: the Evolution of Negotiate behaviors, rituals, and approaches. 2012. URL: <https://www.mediate.com/articles/NaturalHistory.cfm>

позасудової, так і в межах судового процесу, як добровільної, так і обов'язкової.

У нашій країні інститут медіації знайшов належне законодавче регулювання, 16 листопада 2021 року прийнято Закон України про медіацію.

Також вперше на законодавчому рівні, у статті 16 ЦПК України передбачено основні положення досудового врегулювання спору: 1. Сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом. 2. Особи, які порушили права і законні інтереси інших осіб, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії чи позову.

У пункті 2 частини першої статті 70 ЦПК України закріплено, що особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, не можуть бути допитані як свідки про такі відомості.

2. У вузькому сенсі медіація – це процес вирішення суперечок, в ході якого сторони ведуть переговори щодо спірних питань для досягнення згоди за допомогою одного або декількох посередників.

У широкому сенсі медіація може бути визначена як самостійний спосіб альтернативного вирішення спорів між сторонами в рамках структурованого процесу за участі одного або декількох нейтральних, неупереджених, не зацікавлених в даному конфлікті посередників, які об'єднують сторони та полегшують комунікацію між ними, допомагаючи сторонам дійти згоди яка задовольнить їх інтереси. При цьому сторони мають повний контроль над процесом прийняття рішення і умовами вирішення спору.

Для медіації потрібні щонайменше дві сторони. Щоб кваліфікувати процес як медіацію, необхідна участь третьої сторони – медіатора. Обговорення без участі цієї нейтральної третьої сторони – є ще одним видом альтернативного вирішення спорів – переговорами. Тому метод медіації можна також назвати полегшеними або допоміжними переговорами. Медіація, як правило,

вважається найефективнішим методом, який застосовується для вирішення, управління та запобігання конфліктам.

Медіація має численні переваги перед судовим процесом, арбітражем і переговорами без використання посередника.

По-перше, однією з найбільших переваг медіації є те, що вона може сприяти співробітництву та взаєморозумінню. Медіатори вивчають причини конфліктів і допомагають сторонам налагодити комунікацію. Щоб прийти до успішного завершення, сторони повинні співпрацювати один з одним. Судові процеси, навпаки, частіше породжують ворожість і недовіру між сторонами в спорі, тому що сторони конкурують, щоб «перемогти». Через медіацію люди, які думали, що їх ніхто не слухає, виявляють, що вони мають змогу цивілізовано сісти за один стіл переговорів з людьми з протилежними поглядами. І разом вони можуть озвучувати власні думки, слухати різні ідеї, працювати один з одним для створення консенсусу та розробки найкращих, взаємовигідних для них рішень. Люди можуть контролювати своє власне життя, приймаючи самостійно для себе рішення там, де попередньою моделлю вирішення таких ситуацій було звернення до влади, суддів, які врешті вкажуть їм рішення.

По-друге, медіація є економічно вигідним способом вирішення спору. Вона набагато дешевше, ніж судовий процес, і передбачає відносно прогнозовану вартість послуг посередника. Наприклад, в Арізоні послуги навчених медіаторів зазвичай коштують близько 250 доларів за годину. Судові витрати можуть бути чималими, вони складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

По-третє, медіація набагато швидша, ніж судовий процес. Медіація не є трудомістким процесом, і кожен сеанс може тривати дві-три години. Це особливо корисно у випадках сімейних спорів, де тривалі суперечки мають психологічний і емоційний вплив на дітей, залучених у такі конфлікти. Дослідження показують, що процеси, на підготовку яких можуть знадобитися місяці і тижні, мають згубний вплив і викликають напруження у дітей⁵.

⁵ Kryštle Jordan, "Need to be Heard: Increasing Child Participation in Protection Mediation Through the Implementation of Model Standards", 47 Fam. Ct. Rev. 715, (2009)

По-четверте, медіація надає конфіденційний майданчик для вирішення спорів. Приватна інформація, яка може бути розкрита судді, присяжним або громадськості під час судового розгляду, залишається конфіденційною під час медіації, оскільки медіація проводиться за закритими дверима. Крім того, угода, досягнута сторонами, може залишатися конфіденційною. Конфіденційність посередництва є особливо привабливою для питань, пов'язаних із розлученням подружжя або якщо факти, що лежать в основі спору, мають інтимний характер тощо.

Нарешті, медіація надає право вирішення спору в руки самих сторін. За допомогою медіації сторони можуть навчитися самовизначенню. Медіація дає змогу сторонам зрозуміти, що працюючи разом, вони можуть приймати власні рішення та контролювати своє власне життя.

3. Основними принципами медіаційного процесу є: добровільність, конфіденційність, нейтральність, неупередженість та незалежність медіатора, самостійне прийняття рішення сторонами (самовизначеність), рівність сторін. Усі ці принципи слід враховувати протягом усього процесу медіації. Оскільки більшість основних принципів щодо процесу, який ми розглянемо, включені до Європейського кодексу поведінки для медіаторів (European Code of Conduct for Mediators), який спрямовує практику медіації.

За способом вирішення конфлікту виділяють наступні види медіації:

- 1) *пряма медіація* – передбачає безпосередню зустріч сторін;
- 2) *непряма («човникова») медіація*, за якої посередники передають інформацію від однієї сторони до іншої.

За сферою виникнення конфліктної ситуації:

- 1) *Внутрішньоорганізаційна медіація (медіація на робочому місці).*
- 2) *Комерційна медіація.*
- 3) *Сімейна медіація.*
- 4) *Медіація в кримінальних справах (відновне правосуддя)*
- 5) *Шкільна медіація*

Відповідно до діяльності медіатора, виділяють **фасилітаційну, оціночну та трансформативну медіацію**.

4. Учасники медіації – медіатор (медіатори), сторони медіації, їх представники, перекладач, експерт, інші особи, які можуть бути залучені сторонами за домовленістю.

Сторони медіації – фізичні, юридичні особи, які бажають врегулювати спір за допомогою процедури медіації.

Обов'язки медіатора:

1. дотримуватися Кодексу етики медіатора;
2. проінформувати сторони про порядок проведення та правові наслідки медіації та надати роз'яснення щодо процедури медіації;

3. керувати процедурою медіації;
4. бути неупередженим, нейтральним, незалежним, вільним від фаворитизму, упередженості чи забобонів як у поведінці, так і зовнішності. Якщо в будь-який момент медіатор відчує, що він не зможе провадити процес неупереджено, або будь-яка зі сторін висловить сумніви щодо неупередженості медіатора, він повинен припинити процес. Сторони можуть обрати іншого медіатора.

5. запобігати конфлікту інтересів. Медіатор зобов'язаний повідомити сторонам про конфлікт інтересів, як тільки він дізнається про це, перш ніж розпочинати медіацію, або в будь-який час у процесі медіації. Якщо у медіатора є конфлікт інтересів, він / вона може припинити або продовжити медіацію лише у тому випадку, коли сторони нададуть письмову згоду про це. Однак, якщо посередник вважає, що конфлікт інтересів породжує найменші розумні сумніви щодо цілісності процесу він / вона повинен відмовитися продовжувати медіацію незалежно від згоди сторін на протилежне;

6. зберігати конфіденційність. Конфіденційність є наріжним каменем процесу медіації. Все, що було сказано під час медіації, включаючи всі комунікації між сторонами та посередником, є конфіденційними, і жодні докази про що-небудь сказане чи документи, виготовлені під час медіаційного процесу, не допускаються до судового провадження. Медіатора не можна викликати в якості свідка щодо того, що стало йому відомим під час медіації.

Разом з тим, посередник може повідомити суду будь-яку інформацію, отриману в процесі медіації, за умови, що всі сторони медіації нададуть свою письмову згоду про це.

Права медіатора:

1. отримувати інформацію про спір, до допомоги у врегулюванні якого він запрошений, від сторін спору, державних органів, посадових осіб в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації;

2. визначити рамки процесу медіації, який повинен вестись за згодою сторін;

3. своєчасно отримувати всю відповідну інформацію та документацію від усіх сторін;

4. відмовитись від проведення медіації у разі конфлікту інтересів, з етичних або особистих міркувань;

5. отримати винагороду за проведену роботу у розмірі, передбаченому договором про проведення медіації.

Права медіатора можуть бути більш конкретизовані у договорі про проведення медіації.

Сторони медіації. Роль сторін полягає у відкритому та чесному обговоренні питань та вирішенні спору.

Обов'язки сторін:

1. підписати угоду про посередництво та добросовісно приймати участь;

2. чесно та відкрито ділитися відповідною інформацією з посередником та іншими сторонами;

3. пошук варіантів вирішення спору;

4. добросовісно виконувати договір про проведення медіації та угоду за результатами медіації.

Права сторін:

1. за взаємною згодою обрати посередництво як метод вирішення спору;

2. за взаємною згодою обрати медіатора;

3. вийти з медіаційного процесу в будь-який час;

4. зберігати всю інформацію конфіденційною;

5. користуватися допомогою представника, експерта, перекладача та інших осіб, визначених за домовленістю сторін медіації.

Заняття 2

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Стадії процедури медіації.
2. Зарубіжний досвід медіації.
3. Компетентності медіатора.
4. Техніки медіатора (активне слухання; невербальна комунікація; постановка запитань; перефразування; робота з емоціями).

Методичні вказівки

1. Медіація є структурованим процесом. Існує кілька видів медіації. Кожен медіатор може виробити свій власний стиль за допомогою різних підходів до технік посередництва та методів комунікації. Прийнято, що класичний процес медіації складається з п'яти різних етапів:

1. *Підготовка до медіації (попередні зустрічі зі сторонами);*
2. *Вступ;*
3. *Вислуховування сторін, формування питань, які підлягають обговоренню;*
4. *Розв'язання проблеми;*
5. *Написання угоди.*

На відміну від судових чи арбітражних процесів, ці етапи не є «остаточними». Це означає, що при необхідності медіатор може повернутися до попереднього етапу, перейти від спільної сесії до приватної сесії. Якщо сторони зможуть досягти згоди швидше, це може скоротити тривалість раніше запланованих етапів. Наприклад, якщо посередник виявить, що питання не було належним чином вивчене або досліджене на етапі розв'язання проблеми, медіатор може взяти на себе ініціативу та запропонувати сторонам повернутися до етапу формування питань, які підлягають обговоренню, щоб знову обговорити відповідне

питання. Важливим є надання сторонам достатньо часу для розгляду цих проблем та інших можливих шляхів вирішення спору (Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам щодо медіації в цивільних справах, стаття 4). Важливо підкреслити, що тривалість медіації не передбачувана, це залежить від багатьох факторів. Немає строгих обмежень тривалості процедури, сторони не повинні бути примушені до завершальної стадії, тобто стадії узгодження. Медіатор повинен звернути увагу на всі ці питання, оскільки вони важливі для досягнення домовленості, яка є стійкою та повинна задовольнити всі зацікавлені сторони.

2. Через зростаюче навантаження на суди в Ізраїлі та в усьому світі, юридична спільнота, широка громадськість та правова система в останні десятиліття визнали значення розвитку і впровадження альтернативних методів вирішення суперечок між сторонами. Сьогодні ці методи вважаються загальноприйнятим засобом зменшення навантаження на правову систему та являють собою справедливий, чесний і економічно вигідний спосіб вирішення спору. Коли ми чуємо слово медіація, конотація, яка спадає на думку, як правило, є медіація при розлученні. Зрештою, ми знаємо, що медіація – це інструмент вирішення юридичних суперечок. Але насправді принципи, що лежать в основі роботи посередника, – це світогляд, який може покращити наше життя на всіх рівнях.

У світовій практиці поширеним є звернення до медіації у справах про розірвання шлюбу перед зверненням до суду. Так, наприклад, сімейні спори в Ізраїлі, Японії, США та деяких країнах Європи не розглядаються судом до того часу, поки сторони не пройдуть сімейну медіацію.

В Ізраїлі з метою впорядкування шлюбозрозлучного провадження та запобігання юридичній сутичці між подружжям було введено обов'язковий закон про медіацію – або в офіційній назві: Закон про врегулювання сімейних спорів (тимчасовий порядок) 2014 року, який набрав чинності в липні 2016 року. Сторони в суперечці підлягають обов'язковій процедурі медіації, яка відбувається в підрозділах допомоги сімейних судів по всій країні.

Мета: допомогти подружжю, а також батькам та їхнім дітям вирішити сімейні суперечки за взаємною згодою та зменшити потребу в судовому процесі. Згідно з цим законом, замість подання позовної заяви чоловік / дружина, що вимагає розлучення, подає клопотання, відоме як «запит на вирішення спору», після чого його або її будуть викликати разом з другим з подружжя на чотири сесії (максимум) під час яких вони отримають інформацію про можливість врегулювання суперечки між ними шляхом згоди, наприклад шляхом посередництва. Заява не повинна містити тверджень чи фактів щодо суперечки або щодо юрисдикції суду. Чотири інформаційні наради проводяться з метою ознайомлення та координації, а запрошення на основну нараду є законним як запрошення на судові засідання. Підрозділ допомоги може проводити меншу кількість зустрічей, на власний розсуд; проводити окремі зустрічі з кожною зі сторін. Національний керівник підрозділів допомоги у процедурі визначає критерії, обставини та міркування щодо участі дітей у важливих засіданнях, в яких приймаються домовленості щодо них та їхніх способів участі; процедура та її поправки повинні бути доведені до відома Комітету права і правосуддя Кнесета. Основні засідання проводяться протягом 45 днів з дати подання заяви, однак Підрозділ допомоги може продовжити цей термін один раз на 15 днів шляхом повідомлення суду та сторін. Адвокат, який має професійні знання та досвід не менше п'яти років у галузі сімейного права та має підготовку і досвід у галузі вирішення спорів за домовленістю, бере участь у основних засіданнях, повністю або частково, на професійний розсуд Підрозділу допомоги.

Основні засідання включають наступні етапи: (1) надання сторонам та їхнім дітям інформації про судові розгляди щодо сімейних суперечок та наслідків розлучення і будь-яких інших питань сімейних суперечок; включаючи юридичні наслідки, емоційні, соціальні та економічні; (2) надання сторонам інформації про шляхи вирішення конфлікту за домовленістю та у мирний спосіб, включаючи консультування, посередництво, спільне розлучення, сімейну або подружню терапію, а також послуги, що надаються для цього в підрозділі допомоги біля суду, в громаді

та в приватному секторі. Для цієї мети «спільне розлучення» – це переговори про розлучення між подружжям, в яких кожна сторону представляє адвокат у співпраці з іншими професіоналами, якщо це потрібно, за умови, що ці адвокати не можуть представляти сторони в судовому процесі між ними, якщо переговори не матимуть успіху; (3) Знайомство зі сторонами, щоб оцінити разом з ними їхні потреби та інтереси, а також добробут, бажання та права дітей. Метою цього етапу є допомога сторонам у вивченні шляхів, які можуть сприяти врегулюванню конфлікту, наслідки конфлікту, та узгодити з ними відповідний план продовження процесу; (4) Визначення домовленостей за згодою між батьками, включаючи аліменти, опіку над дитиною, розподіл часу між батьками та будь-яке інше питання, що стосується їхньої дитини, або надання рекомендацій сторонам та стороні, якій вони будуть направлені для подальшого врегулювання суперечки для домовленості щодо вирішення цих питань за згодою. Після закінчення процедури подружжю рекомендується продовжити процедуру медіації із позасудовим посередником, і вони повинні заявити, чи готові продовжувати таку процедуру або іншу альтернативну процедуру для вирішення всіх суперечок між ними, або зацікавлені в продовженні судового розгляду.

Протягом 60 днів з дати подання клопотання про врегулювання суперечки, і якщо строк було продовжено на 15 днів = 75 днів, і протягом будь-якого додаткового періоду, узгодженого сторонами в письмовій формі, сторони не можуть подавати позов про сімейний спір до будь-якого суду, однак будь-яка сторона все ще може звернутися до суду за терміновим або тимчасовим полегшенням, включаючи відстрочення виїзду з країни, або заморожування стану коштів у банках тощо, щоб запобігти контрабанді грошей. Заява про термінову або тимчасову допомогу має бути викладена коротким і стислим способом і включати лише основні факти, необхідні для її обговорення; суд розглядатиме лише термінові або тимчасові засоби правового захисту.

Необхідно відмітити, що Закон Ізраїлю «Про врегулювання сімейних суперечок» був прийнятий як тимчасовий, терміном на 3 роки, законодавці хотіли перевірити результати цього періоду.

Дані, зібрані після спливу 3 років дії тимчасового Закону, свідчили про успішність процедури, її цілі були реалізовані. Кількість позовів, поданих до судів і трибуналів зменшилась, а багато сімейних суперечок вирішувалися поза стінами суду альтернативними способами. Після закінчення тимчасових положень Закон було прийнято на постійній основі, одночасно було внесено зміни до цивільного процесуального регламенту Ізраїлю та інших нормативно-правових актів.

В Україні ініціювання процесу медіації, як правило, є добровільним та можливо у таких випадках:

- 1) ініціювання медіації на прохання сторін;
- 2) суддя заохочує сторін вдатися до медіації. Він розповідає про процедуру медіації, її переваги та застосовність медіації до поточного конфлікту.

Разом з тим, законом можуть бути передбачені випадки обов'язкової медіації для певних видів справ перед початком їх розгляду в судовому порядку. У статті 124 Конституції України передбачено: «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору». Однак це положення слід оцінювати з точки зору статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом і статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на судовий захист. Право на звернення до суду за захистом означає доступність судової влади. Отже, положення закону щодо обов'язкового досудового врегулювання спору для певних видів спорів перед початком їх розгляду в судовому порядку певним чином будуть обмежувати доступ до суду. Таким чином, якщо медіація буде обов'язковою, спосіб звернення до суду, питання обчислення процесуальних строків, повинно бути зрозумілим, щоб це не зашкодило праву на судовий захист. З огляду на зазначене, припинення процесу медіації за вимогою сторін, є проявом принципу добровільності у всіх країнах як вираження свободи захисту прав у судовому порядку. Принцип добровільності проявляється у тому, що обом сторонам не доведеться нести тягар

у випадку припинення медіації на вимогу однієї зі сторін. Тому що найважливішим фактором добровільності є те, що сторони можуть припинити медіацію у будь-який час. Іншими словами, той факт, що сторонам не вдалося досягти домовленості в ході медіації, не позбавляє їх права та можливості звернутися до суду з позовом до одного й того самого відповідача, з тим самим предметом та з тих самих підстав.

3 Природа медіації та примирення полягає в дисципліні та культурі переговорів, які формуються під впливом соціальної культури та динаміки країн. У цьому контексті медіатори керують переговорами і, таким чином, взаємодією між сторонами, щоб привести їх від розбіжностей до примирення. Для того, щоб ефективно виконувати цей обов'язок медіатор повинен мати певні компетенції.

Завдання медіатора полягає в тому, щоб зробити можливим вироблення рішень, зосереджених на спільних інтересах сторін і досягти консенсусу, визначаючи пріоритети потреб сторін.

Деякі приклади важливих навичок, які медіатори повинні розвивати, включають:

- активне слухання. Ця методика допомагає медіатору зосередитися на тому, що говорять учасники медіації, щоб найкраще зрозуміти їх повідомлення та переконатися, що він чує та запам'ятовує те, що вони говорять. Це може допомогти йому згадати конкретні деталі пізніше, аналізуючи ситуацію, щоб допомогти сторонам порозумітися;

- адаптивність. Робота медіатора передбачає роботу з різними людьми в різних ситуаціях, місцях і середовищах. Він повинен бути в змозі адаптувати свій підхід на основі середовища, в якому він працює, і характерів або відповідей залучених сторін;

- пильність. Ефективне посередництво вимагає пильності, щоб медіатор повністю міг зрозуміти кожен аспект ситуації. Це допоможе йому зосередитися не лише на тому, що говорять сторони, але й на тому, як вони це говорять, які їхні невербальні сигнали та як реагують інші учасники. Уважність до кожного з цих факторів може допомогти медіатору визначити, коли ставити

більше запитань, виявити потенційні перешкоди для прогресу або виявити приховані мотиви;

– нейтралітет. Один із найважливіших принципів, що домінує у процесі та методи медіації. Медіатор, який не сприймається як нейтральний, є посередником без сили та впливу. Більше того, це заважатиме сторонам знаходити рішення, що відповідає їх розумінню справедливості. Разом з тим, посередник зрештою є людиною, має особисті думки та уподобання. Бути неупередженим не означає, що посередник не матиме особистих думок. Під нейтралітетом мається на увазі, що посередник не включає свої власні почуття, цінності та пріоритети у своїй промові, поведінці та не проявляє їх зовнішньо під час виконання свого обов'язку;

– розуміння процесу медіації. Медіатор повинен розуміти та знати процес медіації, щоб ефективно проводити сесії та відповідати на запитання сторін;

– розуміння конфлікту. Медіатор повинен бути здатним зрозуміти та аналізувати конфліктну ситуацію, щоб допомогти сторонам знайти оптимальне рішення;

– творчий підхід. Медіатор повинен бути здатним застосовувати різноманітні методи та техніки, щоб допомогти сторонам знайти взаємно прийнятне рішення;

– управління емоціями. Медіатор повинен бути здатним контролювати свої емоції та допомагати сторонам зберігати спокій під час процесу медіації;

– етика. Медіатор повинен дотримуватися високих стандартів етики та професійної поведінки;

– здатність до співпраці. Медіатор повинен бути здатним співпрацювати з іншими професіоналами, які можуть бути включені у процес медіації;

– управління взаємодією. Медіатору важливо мати можливість контролювати сеанси. Він наглядає за взаємодією сторін та виконує роль фасилітатора, щоб переконатися, що вони залишаються зосередженими та продуктивними. Керування взаємодією може включати визначення часу проведення додаткових приватних зустрічей, встановлення основних правил, передбачен-

ня сильних емоцій і керування тим, як люди взаємодіють один з одним;

– розслідування. Відповідні навички допомагають медіатору ставити хороші запитання та уточнювати відповіді сторін. Це дозволяє визначити найважливіші почуття, інформацію чи інтереси в ситуації та визначити, коли є можливість досягти консенсусу чи врегулювання;

– тактовність. Означає підхід медіатора до взаємодії зі сторонами. Він повинен бути уважними до того, що він говорить і як він це говорить. Тактовність допоможе медіатору уникнути роздратування сторін і налагодити з ними хороші стосунки;

– надійність. Ефективне посередництво вимагає, щоб залучені сторони довіряли медіатору і щоб він зберігав конфіденційність розмов. Це заохочує їх відкрито ділитися з медіатором інформацією, сприяючи більшій співпраці в процесі. У результаті медіатор зможе зібрати найкращу інформацію для досягнення найсправедливішого вирішення спору між сторонами.

4. Техніки, які використовує медіатор, допомагають сторонам виявити свої потреби та інтереси, знайти спільні рішення та досягти мирного врегулювання конфлікту. Основні техніки медіатора включають наступне:

– *Активне слухання*: медіатор використовує цю техніку, щоб повністю зосередитися на тому, що говорить сторона. Він показує, що розуміє сторону та її почуття, задає запитання для уточнення інформації та відображення того, що було сказано.

– *Невербальна комунікація*: медіатор використовує своє тіло та міміку, щоб виразити своє ставлення до сторін та створити сприятливу атмосферу. Наприклад, він може сидіти наближено до сторін, дивитися на них, посміхатися та махати головою, щоб показати розуміння.

– *Постановка запитань*: медіатор ставить запитання, щоб допомогти сторонам дійти до більш глибокого розуміння конфлікту, їх потреб та інтересів. Запитання можуть бути спрямовані на уточнення фактів, виявлення почуттів, потреб та інтересів сторін.

– *Перефразування*: медіатор може перефразувати висловлення сторін, щоб підтвердити, що він розуміє їхні думки та почуття. Це може допомогти сторонам почути себе з іншої перспективи та змінити свої думки.

– *Робота з емоціями*: медіатор може використовувати різні техніки, щоб допомогти сторонам зняти напругу та зосередитися на конструктивних рішеннях:

1) *емоційний аналіз*. Медіатор може запитувати про те, що саме викликає у сторін негативні емоції, які думки з'являються в голові, коли вони думають про конфлікт, та як ці емоції впливають на їхні дії;

2) *техніки зниження напруги*: медіатор допомагає сторонам знизити рівень напруги в конфлікті, наприклад, застосовуючи техніки глибокого дихання, розслаблення м'язів або вправи для зняття стресу. Це може допомогти сторонам зосередитися на проблемі та знайти конструктивні рішення.

3) *робота зі злиттям*: медіатор допомагає сторонам зосередитися на спільних інтересах та цілях, що може допомогти знизити рівень напруги та відкрити нові можливості для співпраці;

4) *робота з протиріччями*: медіатор допомагає сторонам розібратися з протиріччями та визначити способи, якими їх можна вирішити. Він допомагає сторонам знайти спільне рішення, яке враховує потреби та інтереси кожного з них, при цьому зменшуючи напруження та відвертаючи від можливого конфлікту.

Ось деякі з технік, які використовують медіатори для роботи з протиріччями:

– *Аналіз ситуації*: медіатор збирає інформацію про конфлікт та досліджує різні аспекти проблеми, щоб зрозуміти потреби та інтереси сторін.

– *Встановлення спільних цілей*: медіатор пропонує спільні цілі для сторін, які задовольняють їхні потреби та інтереси. Це може включати пошук консенсусу або відкриття нових можливостей для вирішення проблеми.

– *Залучення об'єктивної сторони*: медіатор може запропонувати залучення незалежної третьої сторони, яка може допомогти виявити проблеми та запропонувати рішення.

– *Розвиток навичок співпраці*: медіатор працює зі сторонами, щоб розвивати їхні навички співпраці та взаємодії, що може допомогти уникнути подальших конфліктів.

– *Розширення можливостей*: медіатор запитує у сторін, які є нові можливості для вирішення проблеми, пропонує сторонам поміркувати, що буде, якщо вони не домовляться, як цей конфлікт може вплинути на них, їх спільних дітей у майбутньому, якщо мова йде про сімейний спір тощо. Медіатор пропонує сторонам подивитися на конфлікт і його наслідки ширше, щоб сторони проговорили варіанти розвитку подій в перспективі. Це може включати альтернативні варіанти вирішення проблеми або визначення спільних інтересів, які можуть бути використані для досягнення консенсусу.

ТЕМА 4. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття врегулювання спору за участю судді, співвідношення з медіацією.

2. Підстави та строк проведення врегулювання спору за участю судді.

3. Принципи процедури.

4. Процедура проведення врегулювання спору за участю судді.

4.1. Спільні наради.

4.2. Закриті наради-переваги та ризики, етичні стандарти поведінки судді.

5. Припинення врегулювання спору за участю судді.

6. Найкращі міжнародні практики у сфері врегулювання спорів за участю судді

Методичні вказівки

1. Введення в цивільний процес України інституту врегулювання спору за участю судді викликало жваву дискусію в спіль-

ноті юристів. Виникає питання щодо правової природи цього інституту: одні вважають, що це квазі – медіація⁶, інші – присудова медіація⁷, треті – примирна процедура⁸, хтось ототожнює врегулювання спору за участю судді із консиліацією.

В теорії – медіація поділяється на присудову та позасудову. Позасудова – здійснюється нейтральною стороною, медіатором, який пройшов спеціальне навчання, має відповідний сертифікат, займається наданням медіаційних послуг приватно і зареєстрований як медіатор. Сторони до звернення до суду можуть спробувати примиритися за допомогою медіатора.

Якщо справа вже перебуває у суді, примирення також можливе. В Україні сторони можуть звернутися до процедури медіації як до звернення до суду, так і на стадії, коли вже розпочате судове провадження. Варто відмітити, що у пункті 4–1 частини 1 статті 251 Цивільного процесуального кодексу України закріплено: «Суд зобов’язаний зупинити провадження у справі у разі звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв’язку з проведенням медіації».

На заході розрізняють:

– *зовнішню присудову медіацію* – різновид присудової медіації, за якої суддя передає справу на розгляд медіатору, що обраний сторонами та не є суддею або іншим працівником суду, а займається наданням медіаційних послуг приватно і зареєстрований як медіатор;

– *внутрішню присудову медіацію* – різновид присудової медіації, яка проводиться ніби «всередині» суду його працівниками

⁶ Блажівська О. Врегулювання спору за участю судді та медіація: що спільного в цих інститутах. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/11125>.

⁷ Демидова М. Урегулирование спора с участием судьи: преимущества, недостатки, роли судьи. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/106263-uregulirovanie-spora-s-uchastiem-sudii-preimushchestva-nedostatki-rol-sudii?fb_action_ids=1395445217236564&fb_action_types=og.comments&fbclid=IwAR1jflWKE-R81GHFNdRqKACliYfrwyD21nIYWxLpPJAVoQj_eS388F4N0vM.

⁸ Кіреєва Н. О., Приймак Є. П. Поняття та правова природа процедури врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Випуск 48. Том 1. С.94–97.

або суддями – медіаторами та поділяється на два різновиди залежно від того, хто є медіатором: 1) проведення медіації іншим суддею суду, де розглядається справа, який не входить до складу суду, що розглядає зазначену справу; 2) проведення медіації працівниками суду, які не є суддями (наприклад, працівниками апарату суду, помічниками суддів тощо), або спеціальними медіаторами, які працюють у центрі медіації, що знаходиться при суді⁹⁴.

ЦПК України передбачає, що врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Між процедурами медіації та врегулювання спору за участю судді є деякі спільні риси, проте відмінностей більше! Розглянемо основні характеристики. Так, об'єднують ці дві процедури принципи добровільності, конфіденційності, нейтральності. Розкриємо докладніше. І в медіації, і в процедурі врегулювання спору за участю судді обидві сторони повинні добровільно зажадати вдатися до цих процедур. Сторони мають повний контроль над процесом медіації/врегулюванням спору за участю судді. Вони можуть в будь-який момент покинути процес медіації/врегулювання спору за участю судді, подавши про останнє заяву, якщо вважають його неефективним. Будь-яка інформація отримана медіатором, чи суддею під час врегулювання спору, а також сторонами є конфіденційною і не підлягає розголошенню. І суддя, і медіатор є нейтральними, незаінтересованими у результаті вирішення справи сторонами. Медіатор і суддя не обтяжені емоційним «багажем» за плечима, який несуть сторони під час виникнення спору. Головна відмінність у принципах полягає в тому, що в медіації сторони самостійно приймають рішення (принцип самовизначеності сторін). Роль медіатора полягає у створенні умов для самостійного знаходження сторонами рішення у своєму спорі. Суддя,

⁹⁴ Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. К., 2017. С. 195–200.

на відміну від медіатора, відповідно до положень ЦПК, може запропонувати сторонам шлях мирного врегулювання спору. В західних моделях присудової медіації, наприклад у Німеччині, суддя при врегулюванні спору чітко дотримується структури і базових принципів медіації, він не пропонує сторонам можливі шляхи мирного врегулювання! Це принципово відрізняє модель процедури врегулювання спору за участю судді, запроваджену в Україні від західної моделі присудової медіації за участю судді-медіатора!

Спільні риси між медіацією і врегулюванням спору за участю судді полягають у наявності спільних нарад (за участю всіх сторін і медіатора/судді) і закритих нарад (коли медіатор/суддя залишається наодинці спочатку з однією із сторін, потім з іншою рівну кількість годин). Мета медіації – консенсус на основі концепції win-win, коли результат задовольняє інтереси обох сторін. Мета врегулювання спору за участю судді – компроміс: сторони взаємно поступаються своїми позиціями.

2. Відповідно до ст. 201 ЦПК України підставою проведення процедури врегулювання спору за участю судді є згода сторін, висловлена до початку розгляду справи по суті і лише за умови, що у справу не вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Таку згоду учасники справи мають висловити під час підготовчого засідання і відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 197 ЦПК України саме на суд покладено повноваження з'ясувати, чи бажають сторони звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді, у разі згоди учасників справи, відповідно до п. 14 ч. 2 згаданої статті суд встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення.

У разі досягнення сторонами згоди щодо проведення процедури врегулювання спору за участю судді, суд щодо цього постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі (ч. 1 ст. 202, п. 5 ч. 1 ст. 251 ЦПК України).

Згідно зі статтею 205 ЦПК України Врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але

не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення.

3. Принципи процедури врегулювання спору за участю судді – це основні правила, цінності та ідеали, які регулюють цю процедуру, забезпечують її ефективність та справедливість, і повинні дотримуватися у процесі її здійснення.

Основні принципи врегулювання спору за участю судді включають:

– **Добровільність.** Учасники правових відносин самостійно приймають рішення про застосування такої процедури АВС, вони можуть відмовитися від участі у ній на будь – якому етапі. Той факт, що сторонам не вдалося досягнути домовленості в ході врегулювання спору за участю судді, не позбавляє їх права звернутися до суду для вирішення свого спору.

– **Рівність сторін.** Вони мають рівні можливості захищати свої права та інтереси в процесі вирішення спору. До принципу рівності також відноситься необхідність виконання суддею своїх обов'язків, поважаючи права і свободи людини, не надаючи будь-якій стороні привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

– **Конфіденційність.** Інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами.

– **Принцип незалежності судді.** Він дотримується етичних норм, не допускаючи навіть видимості некоректної поведінки при здійсненні будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою. Суддя повинен бути незалежним і неупередженим у своїх рішеннях.

– **Принцип забезпечення прозорості процесу.** Процедура врегулювання спору за участю судді прописана в діючому законодавстві, вона повинна бути чіткою та зрозумілою для сторін.

– **Принцип компетентності та об'єктивності.** Суддя повинен мати необхідну кваліфікацію та компетенцію для проведення процедури врегулювання спору, а також вести себе об'єктивно та неупереджено.

Ці принципи гарантують проведення процедури врегулювання спору за участю судді у відповідності з вимогами законодавства та міжнародних стандартів, що сприяє забезпеченню правової впевненості сторін та підвищенню довіри до судової влади.

4. Статтею 203 ЦПК України встановлено порядок проведення врегулювання спору за участю судді,

Суддя:

1) спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами врегулювання спору (ч. 2);

2) суддя може оголосити перерву в межах строку проведення врегулювання, враховуючи конкретні обставини проведення наради (ч. 2);

3) роз'яснює сторонам на початку проведення першої спільної наради мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін (ч. 3);

4) **під час проведення спільних нарад** з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору; може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору (ч. 4);

5) **під час закритих нарад** має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору (ч. 5).

Водночас ч. 6 ст. 203 ЦПК України встановлені й певні обмеження щодо повноважень суду – «під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі».

5. Якщо сторони не досягли миру щодо свого спору під час проведення процедури врегулювання спору за участю судді, вони втрачають право на повторне проведення врегулювання спору за участю судді (ч. 2 ст. 202 ЦПК України)

Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає. Одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі (ч. 2 ст. 204 ЦПК України).

6. Євроінтеграційні прагнення України, які реалізуються через наближення і гармонізацію вітчизняного законодавства і законодавства ЄС, є одним з основних пріоритетних напрямків державної політики. З огляду на наведене, революційним видається запровадження у цивільне процесуальне законодавство інституту врегулювання спору за участю судді, який є новим для нашої країни, проте вже досить тривалий час працює у таких розвинених країнах, як Німеччина, Франція, Литва та ін.

Цивільним процесуальним законодавством України передбачено, що формами проведення врегулювання спору за участю судді є наради, які у свою чергу можуть бути спільними (проводяться за участю всіх сторін, їхніх представників і судді), та/або закритими (проводяться за ініціативою судді з кожною зі сторін окремо). Під час проведення спільних нарад суддя роз'яснює сторонам мету, порядок цієї процедури, їхні права та обов'язки, з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень та роз'яснює предмет доказування по категорії спору, який розглядається. Крім того, суддя має запропонувати сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання їхнього спору. Водночас він також особисто може запропонувати сторонам та/або їх представникам можливий шлях мирного врегулювання спору. Під час закритих нарад суддя має право звертати увагу на судову практику в аналогічних спорах, проте йому забороняється надавати сторонам юридичні поради, рекомендації та здійснювати оцінку доказів у справі. Інформація, отримана будь-якою зі сторін чи суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною.

Таким чином, розділ 3 глави 4 ЦПК України розкриває підстави проведення врегулювання спору за участю судді, порядок його призначення, припинення та строк проведення врегулювання спору за участю судді. Разом з тим, деякі питання залишаються неврегульованими. Зокрема, законодавством не передбачено правил спеціальної підготовки відповідним процедурам суддів. Зазначене обов'язково відіб'ється на якості проведення процедури врегулювання спору за участю судді. Як показує досвід західних країн, необхідною умовою для того, щоб суддя став хорошим посередником – є його спеціальна підготовка в області психологічних аспектів конфліктів, теорій і практик комунікації, інструментів медіації: перифраз, рефреймінг тощо. Так, наприклад, в Берліні та в інших містах і землях Німеччини судді проходять навчання в рамках шестиденної програми підготовки. Таке навчання проводять медіатори, психологи та судді. Зазначені програми фінансуються державою, судді не несуть ніяких витрат. Після роботи у якості посередника – судді, суддя повинен приєднатися до групи нагляду з метою передачі власного досвіду суддям – початківцям. Групи нагляду ведуться в основному психологами, які мають досвід і знання у сфері судового посередництва. Такі групи працюють дуже ефективно, оскільки вони зустрічаються кожні шість – вісім тижнів. Атмосфера конфіденційна, тому на зустрічах судді – посередники насмілюються представити для спільного обговорення власні справи, в яких вони не змогли знайти рішення разом зі сторонами¹⁰.

Таке поєднання навчання, отримання практичного досвіду на прикладі реальних справ, зарахування суддів – практиків до групи нагляду задля передачі власного досвіду початківцям з-поміж суддів – посередників, на наш погляд, кращий спосіб для суддів стати добрим посередником. Адже за умов отримання практичних навичок посередництва на прикладі реальних кей-

¹⁰ Judges in mediation in Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YAZ6UPIB054J:birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/judges_in_mediation_in_germany_moltmann-willisch.docx+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=safari

сів, судді зможуть їх легко реалізувати у реальних справах після проходження навчання.

На наше переконання, наведений досвід Німеччини щодо процедури навчання суддів – посередників є дуже позитивним та вартим запозичення для України задля розвитку інституту врегулювання спору за участю судді в нашій країні.

ТЕМА 5. ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Поняття третейських судів та їх види, співвідношення внутрішніх третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів.

2. Принципи організації і діяльності третейського суду. Порядок створення третейських судів.

3. Підвідомчість справ третейським судам.

4. Поняття та види третейських угод.

5. Порядок розгляду спорів у третейському суді:

5.1. Порухення провадження по справі.

5.2. Вирішення питання про наявність або відсутність у третейського суду компетенції для розгляду конкретної справи.

5.3. Докази та доказування в третейському розгляді.

6. Поняття рішення третейського суду, його правова природа та ознаки. Форма та зміст третейського рішення, прийняття додаткового рішення третейського суду, роз'яснення та виправлення рішення.

Методичні вказівки

1. Легальне визначення поняття «третейський суд» закріплено у ст. 2 Закону України «Про третейські суди» і означає недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридич-

них осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Слід зазначити, що досить часто в юридичній літературі на позначення третейського суду у якості синоніма використовується термін «арбітраж». Таке термінологічне запозичення склалося історично, особливо враховуючи той факт, що законодавством більшості країн, де третейський суд знайшов широке застосування (Англія та Уельс, США, Франція, Швейцарія тощо), поняття внутрішніх третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів не розрізняються, а всі вони позначаються словом «арбітраж» (англійською – «arbitration», французькою – «arbitrage»), тобто мається на увазі як внутрішній, так і зовнішній третейський суд. Для законодавства пострадянських країн (Киргизстан, Україна та інші) характерним, з огляду на історичний розвиток, є вживання терміну «арбітраж» переважно на позначення тільки міжнародного комерційного арбітражу.

В той же час, в Україні, як і в деяких інших країнах (Білорусь, Казахстан, Франція, Сінгапур, Чилі, Швейцарія), обрано дуалізм регулювання внутрішнього третейського розгляду та розгляду міжнародним комерційним арбітражем (Законами України «Про третейські суди» та «Про міжнародний комерційний арбітраж»). Саме тому більш коректним вбачається використання поняття «третейський суд» у якості позначення внутрішніх третейських судів. Лише в деяких випадках в залежності від контексту поняття «арбітраж» може застосовуватися у якості синоніму на позначення внутрішнього третейського суду, а поняттям «третейський суд» як родовим охоплюватися внутрішні та міжнародні третейські суди (як впливає з положень Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» для цілей цього закону поняття «арбітраж» та «третейський суд» є синонімічними).

Однак у науковій літературі поняття «третейський суд» використовується у трьох ustalених значеннях: 1) як сам орган, що безпосередньо здійснює розгляд правового спору (постійно діючий третейський суд, та третейський суд, створений для вирішення конкретного спору), тобто як це наразі і закріплено у легальному визначенні; 2) як форма захисту цивільного права,

що є альтернативною відносно звернення до суду чи інших державних юрисдикційних органів, та сам механізм такого захисту (процедура); 3) як суддя чи склад конкретного третейського суду.

Основними теоріями правової природи третейського суду є наступні: договірна (консенсуальна), процесуальна (юрисдикційна), змішана (*sui generis*), автономна та концесуальна теорії. А оскільки передумовою виникнення компетенції постійно діючого третейського суду чи утворення третейського суду *ad hoc* є наявність третейської угоди, визначення правової природи третейського суду неможливе без прив'язки до правової природи третейської угоди.

Третейському розгляду притаманні деякі риси, які ставлять окремим блоком даний спосіб АВС від інших, серед них можна навести наступні:

- наявність чіткого законодавчого регулювання діяльності третейських судів (як внутрішніх, так і іноземних). Наразі, це єдиний спосіб АВС, що знайшов своє детальне законодавче регулювання (якщо не враховувати порядок досудового врегулювання спорів, закріплений у Розділі II Господарського процесуального кодексу України, який не є обов'язковим, а також розгляд трудових спорів квазіарбітражними органами). Окрім законів, діяльність постійно діючих третейських судів регулюється положеннями про конкретний третейський суд та його регламентом;

- формалізований характер діяльності з розгляду спору. З усіх способів АВС третейський суд найбільше наближений до судового розгляду як за процедурою, так і за наслідками для сторін;

- юрисдикційний характер діяльності третейського суду, оскільки третейським суддею вирішуються питання не тільки факту, але і права;

- виключення з компетенції третейського суду певних категорій спорів в силу положень закону, хоча щодо інших способів АВС такі виключення відсутні;

- відсутність прямої залежності наслідків розгляду спору від готовності сторін співпрацювати: сторона за наявності тре-

тейської угоди не може в односторонньому порядку відмовитися від третейського розгляду спору.

Таким чином, в системі способів ABC третейський розгляд є самостійною формою вирішення цивільно-правових спорів про право з залученням незацікавлених незалежних осіб, рішення яких є обов'язковим для сторін.

2. Третейському розгляду притаманні як загальні принципи альтернативного вирішення спорів (рівності сторін, законності, диспозитивності), так і власні (принцип змагальності, арбітрування).

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про третейські суди», третейські суди утворюються та діють на таких принципах: 1) законності; 2) незалежності третейських суддів та підкорення їх тільки законові; 3) рівності всіх учасників третейського розгляду перед законом і третейським судом; 4) змагальності сторін, свободи в наданні ними третейському суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 5) обов'язковості для сторін рішень третейського суду; 6) добровільності утворення третейського суду; 7) добровільної згоди третейських суддів на їхнє призначення чи обрання у конкретній справі; 8) арбітрування; 9) самоврядування третейських суддів; 10) всебічності, повноти та об'єктивності вирішення спорів; 11) сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду.

Постійно діючі третейські суди можуть утворюватися та діяти при зареєстрованих згідно з чинним законодавством України: всеукраїнських громадських організаціях; всеукраїнських організаціях роботодавців; фондових і товарних біржах, саморегульованих організаціях професійних учасників ринку цінних паперів; торгово-промислових палатах; всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, Центральній спілці споживчих товариств України; об'єднаннях, асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, у тому числі банків, однак не можуть утворюватися та діяти при органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

3. Реалізуватися встановлення арбітрабельності спорів може як закріпленням певних загальних критеріїв для визначення підвідомчості справ третейському суду, так і закріпленням у законодавстві переліку категорій спорів, що можуть або, навпаки, не можуть розглядатися третейським судом.

Слід також зазначити, що компетенція третейських судів на розгляд певних категорій спорів може бути встановлена не тільки на законодавчому рівні. Деякі постійно діючі суди, створені при певних організаціях, обирають напрям на спеціалізацію у вирішенні спорів в окремій сфері. Наприклад, Регламентом Постійно діючого третейського суду при Всеукраїнській громадській організації «Фундація медичного права та біоетики України» встановлено, що третейський суд може розглядати будь-який спір між сторонами (фізичними та юридичними особами), який виникає з правовідносин у сфері охорони здоров'я договірною і позадоговірною характеру та віднесений до його компетенції згідно з чинним законодавством України та Положенням про Третейський суд. В свою чергу, ст. ст. 1, 6 Закону України «Про третейські суди» визначають підвідомчість справ третейським судам виходячи як зі встановлення загального критерію (спори, що впливають з цивільних та господарських правовідносин), так і передбачаючи значний перелік спорів, виключених з компетенції третейського суду.

4. Третейська угода є системоутворюючим елементом третейського розгляду, оскільки є підставою для передачі спору на розгляд третейському суду з метою винесення рішення по суті (визначає права та обов'язки сторін, обов'язковість та порядок вчинення юридично значущих дій) та підставою компетенції третейського суду.

Законом України «Про третейські суди» у ст. 2 надано лаконічне визначення третейської угоди, під якою розуміється угода сторін про передачу спору на вирішення третейським судом. Приступаючи до класифікації третейських угод, слід зазначити, що хоча законодавством і закріплено поділ третейських угод на внутрішні (власне третейська угода) та іноземні (арбітражна уго-

да), підстави класифікації та види, що виділяються, є застосовними як для третейських, так і для арбітражних угод.

З положень ст. 12 Закону України «Про третейські суди» випливає класифікація третейських угод за формою їх укладення: третейське застереження – тобто умова про третейський розгляд спору, що може виникнути у майбутньому, яку включено до тексту основного договору, та третейський запис – окрема письмова угода, що укладається у випадку виникнення спору. Різниця у правовому регулюванні та наслідках для учасників третейського розгляду в залежності від форми укладення відсутня: третейське застереження і запис є незалежними та рівноправними формами третейської угоди.

5. Правила третейського розгляду у третейському суді для вирішення конкретного спору визначаються Законом України «Про третейські суди» та третейською угодою сторін, положення якої не можуть суперечити обов'язковим положенням законодавства, а з питань, не врегульованих третейською угодою у третейському суді *ad hoc* щодо правил третейського розгляду, третейський суд, застосовуючи норми Закону, може визначити власні правила третейського розгляду лише в тій частині, що не суперечить принципам організації та діяльності третейського суду.

Основними учасниками третейського розгляду, окрім третейського суду, є сторони та їх представники, однак регламентами постійно діючих третейських судів чи угодою сторін у третейському суді *ad hoc* може бути передбачено можливість добровільної участі третіх осіб, їхні права та обов'язки у третейському розгляді.

На відміну від третіх осіб у цивільному процесі, треті особи в третейському розгляді зазвичай позбавлені права пред'явлення позову, оскільки не є стороною третейської угоди, а тому компетенція суду на вирішення спору за їхньої участі відсутня, тобто треті особи можуть брати участь у справі тільки у якості третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору.

Як і в цивільному процесі, доказами у третейському розгляді є будь-які фактичні дані, на підставі яких третейський суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтову-

ють вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Засоби доказування визначаються регламентом третейського суду чи третейською угодою у третейському суді *ad hoc*, а якщо це питання залишилось невизначеним – склад третейського суду. Вищенаведені регламенти визначають у якості можливих доказів письмові і речові докази, пояснення осіб, які приймають участь у справі, висновки експертів, показання свідків, аудіо-, відеозаписи та інші документи і матеріали. Звісно, що правовий режим використання таких засобів доказування дещо відрізняється від аналогічних засобів у цивільному процесі з огляду на сутність третейського розгляду: третейський суд не вправі витребувати докази від осіб, які не є учасниками третейського розгляду, оскільки може лише уповноважити сторони або одну із сторін одержати відповідні документи та надати їх третейському суду.

Зважаючи на це, стадійність третейського розгляду дещо подібна до стадійності цивільного процесу, однак у зв'язку з більшою диспозитивністю, має свої особливості. Так, можна виокремити наступні стадії: 1) отримання позовної заяви постійно діючим судом чи прохання (пропозиції) іншою стороною третейської угоди про призначення чи обрання складу третейського суду для вирішення конкретного спору; 2) попереднє вирішення питання про наявність або відсутність у даного третейського суду компетенції для розгляду конкретної справи з формальних підстав, а також питання наявності і дійсності третейської угоди головою третейського суду. При цьому відповідно до регламентів постійно діючих судів, питання компетенції можуть бути встановлені і після відкриття провадження; 3) відкриття (порушення) провадження у справі; 4) підготовка справи до третейського розгляду; 5) з'ясування питань про наявність чи відсутність компетенції третейського суду на розгляд даної цивільної справи, наявність і дійсність третейської угоди; 6) розгляд справи по суті; 7) винесення рішення третейського суду.

Виділення деякими авторами (В. Н. Тарасов) такої стадії третейського процесу як укладення третейської угоди є хибним, оскільки на цій стадії основними є якраз матеріально-правові

відносини сторін, а діяльність третейського суду як учасника третейського розгляду виключається. Тим більше, що за наявності третейської угоди третейський розгляд може і не розпочатися зовсім, зокрема у разі відсутності пред'явлення позову, ліквідації постійно діючого третейського суду чи смерті третейського судді у третейському суді *ad hoc*, якщо не передбачено можливості вибору іншого.

При цьому оскарження рішення третейського суду та виконання рішення третейського суду не є стадіями третейського розгляду, оскільки навіть з легального визначення випливає, що третейський розгляд – це процес вирішення спору і прийняття рішення третейським судом.

6. Прийняття рішення третейським судом є заключною стадією розгляду справи третейським судом, з якою пов'язується закінчення третейського розгляду. Однак у ст. 53 Закону України «Про третейські суди» передбачені підстави для припинення третейського розгляду без винесення рішення шляхом постановлення ухвали, серед яких такі: 1) спір не підлягає вирішенню в третейських судах України; 2) є рішення компетентного суду між тими ж сторонами, з того ж предмета і з тих самих підстав; 3) позивач відмовився від позову; 4) сторони уклали угоду про припинення третейського розгляду; 5) підприємство, установу чи організацію, які є стороною третейського розгляду, ліквідовано; третейський суд є некомпетентним щодо переданого на його розгляд спору; 6) у разі смерті фізичної особи, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Також припинення проваджень третейського суду є наслідком невиконання сторонами чи вже обраними (призначеними) третейськими суддями вимог ст. 17 Закону щодо формування складу третейського суду для розгляду конкретного спору.

Сутність рішення третейського суду, як і інших інститутів третейського розгляду, різниться від сприйняття різними дослідниками різних теорій правової природи третейської угоди і самого третейського суду – від виключно договірного характеру рішення третейського суду, яке є завершальною стадією виконання третейської угоди (договірна теорія) до визнання третей-

ського рішення тотожним рішенням державного суду (процесуальна теорія). Як вказувалося, найбільш прийнятним поглядом на інститут третейського розгляду є змішана теорія, відповідно до якої і рішення третейського суду має як матеріально-, так і процесуально-правові елементи, при чому саме третейське рішення має найбільш процесуально-правовий характер з усіх інститутів третейського розгляду. За своєю суттю рішення третейського суду подібно рішенням державного суду, однак має суттєві відмінності, що не дозволяють ототожнювати його з актом здійснення правосуддя. Так, рішення третейського суду приймається від імені третейського суду, а не іменем України; третейські рішення, ухвалені в межах чинного законодавства, є обов'язковими лише для сторін спору; забезпечення примусового виконання рішень третейських судів перебуває за межами третейського розгляду та є завданням компетентних судів і державної виконавчої служби.

Основними ознаками рішення третейського суду є:

– пов'язаність з третейською угодою – основний елемент договірної характеру, що характеризує третейське рішення, оскільки рішення третейського суду ухвалюється не тільки враховуючи підвідомчість справи третейському суду та в межах позовних вимог, але й в рамках третейської угоди: третейський суд встановлює, чи дійсно укладена між сторонами третейська угода, чи входить даний спір до кола спорів, переданих за угодою на вирішення третейському суду і чи охоплюються вимоги позивача третейською угодою;

– законність – як і характеристика рішення, винесеного державним судом, ця ознака передбачає собою додержання третейським судом норм матеріального права та точне і неухильне додержання процедури розгляду справи. Винесене рішення повинно ґрунтуватися на законі, що виключає можливість вирішення спору по совісті чи з інших мотивів;

– обґрунтованість рішення передбачає собою повне і всебічне дослідження третейським судом поданих доказів у справі, правильне встановлення юридичних фактів, належну оцінку доказів та посилення на мотиви ухвалення рішення;

– обов’язковість (імперативність) третейського рішення полягає в наявності чітко визначеної волі третейського суду як особливого юрисдикційного органу, спрямованої на встановлення конкретних приписів сторонам у справі;

– формалізованість – відповідність рішення встановленим у законодавстві та регламенті третейського суду вимогам щодо змісту та форми;

– виконуваність передбачає собою можливість реалізувати приписи, які містить у собі рішення, по-перше, шляхом обрання відповідного способу захисту порушеного права, а по-друге, забезпеченням примусового виконання рішення у разі ухилення зобов’язаної сторони від добровільного виконання;

– незмінність третейського рішення проявляє себе у неможливості зміни підписаного у встановленому порядку усіма третейськими суддями рішення ні цим самими чи іншим складом третейського суду, ні державним судом. Однак у разі дефектності третейського рішення третейський суд наділений правом ухвалити додаткове третейське рішення, роз’яснити чи виправити рішення;

– виключність винесеного рішення передбачає неможливість подальшого звернення сторін, що брали участь у розгляді справи, з аналогічним позовом до державного чи третейського суду. Точніше, така ознака не позбавляє сторін третейського розгляду права звернутися до суду чи третейського суду з позовною заявою (процесуально-правовий елемент права на позов), а позбавляє їх права на позов у матеріально-правовому розумінні (тобто права на задоволення позову);

– неспростовність третейського рішення встановлює неможливість подальшого перегляду по суті винесеного третейського рішення цим чи будь-яким іншим третейським чи державним судом, навіть у зв’язку з нововиявленими обставинами (якщо це не передбачено регламентом третейського суду), відсутність інстанційності та ієрархічності системи третейських судів виключає можливість апеляційного чи касаційного третейського оскарження;

– остаточність – проявляється у неможливості його подальшого оскарження: рішення набуває законної сили з моменту його проголошення, а відсутність інстанційності третейського розгляду виключає перегляд чи перевірку рішення вищестоячим третейським органом, також таке рішення не може бути предметом оскарження у державному суді по суті заявлених вимог;

– неупреюдиційний характер третейського рішення, що прямо встановлено ст. 38 Закону України «Про третейські суди», відповідно до якої обставини, встановлені рішенням третейського суду, підлягають обов'язковому доказуванню при розгляді цивільних, господарських та інших справ, в яких беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлені ці обставини;

– контрольованість рішення третейського суду важлива для його примусового виконання: державний суд при видачі виконавчого документа на примусове виконання перевіряє відповідність рішення чинному законодавству, однак компетентний суд не досліджує заново обставини справи. Для рішень іноземних третейських судів та арбітражів додатково вимагається також процедура визнання рішення.

Для рішення третейського суду встановлено письмову форму з підписанням третейським суддею, який одноособово розглядав справу, або повним складом третейського суду, в тому числі і третейським суддею, який висловив окрему думку, а викладена письмово окрема думка також додається до рішення.

Особливість суб'єктного складу даного провадження проявляється в тому, що суб'єктами оскарження рішення третейського суду є сторони, треті особи, а також особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки. Слід звернути увагу, що поняття сторін та третіх осіб слід розуміти не у значенні, що застосовується у ЦПК України, а в контексті Закону України «Про третейські суди» (хоча справедливо зазначити, що за своєю суттю вони практично співпадають). Тобто якщо дещо уточнити та розширити формулювання вказаної норми закону, суб'єктами оскарження є сторони третейського розгляду, треті особи у третейському розгляді,

а також особи, які не брали участі у третейському розгляді справи, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки.

І хоча в ЦПК України зазначено, що у справах про оскарження рішення третейського суду особами, які беруть участь у справі, є учасники третейського розгляду, особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, треті особи, а також представники цих осіб, зі інших положень ЦПК України впливає, що особа, за ініціативою якої розпочато дане провадження, іменується заявником. Оскільки третейський суд, відповідно до ст. 7 Закону України «Про третейські суди», не є юридичною особою, залучити його до участі у даному провадженні у якості сторони чи учасника справи з метою надання пояснень у справі чи відповідних доказів неможливо. Як вже зазначалося, єдиний обов'язок постійно діючого третейського суду на даному етапі – надсилання матеріалів справи на вимогу компетентного суду. Такий самостійний та своєрідний склад учасників є ще однією з підстав для виділення даної процедури як самостійного провадження в цивільному процесі.

Формою реалізації права особи на оскарження рішення третейського суду є її звернення з заявою про скасування рішення третейського суду, яка подається до компетентного суду за місцем розгляду справи третейським судом сторонами, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, – протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейським судом. Такий строк є процесуальним, а тому у разі його пропуску його може бути поновлено судом за заявою особи за умови визнання судом причини пропуску поважною, в іншому ж випадку заява, подана після закінчення строку, залишається без розгляду.

ТЕМА 6. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ОНЛАЙН

Рекомендована кількість годин – 0.

Зміст теми:

1. Онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution – ODR): поняття та перспективи запровадження.
2. Онлайн-медіація.
3. ODR та Онлайн-суди.

Методичні вказівки

1. Способи альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, далі – ADR) прогнозовано зазнали трансформацій із розповсюдженням Інтернету. Не лише спілкування між людьми перемістилось у мережу, а й велика кількість правовідносин. Якщо людина замовила товар онлайн, очікувано, що вона бажатиме вирішувати онлайн і спори щодо такої купівлі та не бажатиме вирішувати відповідні спори офлайн (у державному суді чи у медіатора тощо).

Тому з появою Інтернету з'явилися і т.з. ODR – онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution). Іноді говорять про IDR (Internet Dispute Resolution) та EDR (Electronic Dispute Resolution). Система онлайн-вирішення спорів включає в себе різні способи, пов'язані з інформуванням про можливості ADR, з автоматизованим зверненням (заповненням формуляра), електронними консультаціями, можливістю винесення рішення залученим експертом онлайн, можливістю онлайн-обговорення конфліктної ситуації. ODR – це не нова за суттю процедура, а лише зміна форми традиційного ADR. Хоча деякі дослідники говорять не тільки про зміну форми з розвитком ODR, але й про зміну якості вирішення конфліктів (можливо, вони праві, особливо враховуючи стрімкий розвиток технологій).

Так, Orna Rabinovich-Einy та Ethan Katsh зазначають, що ODR – це не просто більш ефективний процес, ніж ADR. Поява ADR свого часу привнесла нове мислення, також буде і з ODR. ADR передбачає не лише нові інструменти й методи, але й різні припущення, принципи та цінності, і це буде з ODR. Сьогодні

логіка сфери вирішення спорів значною мірою залишається такою, як і в останню чверть ХХ століття. Це неминуче зміниться, адже машини стають більш розумними, програмне забезпечення стає більш потужним.

У найбільш узагальненому вигляді можна виділити три мети використання телекомунікаційних механізмів у зв'язку з ODR: 1) інформаційна; 2) пред'явлення вимог суб'єктам ADR дистанційним (онлайн) шляхом; 3) проведення всієї процедури ADR онлайн. Спочатку системи ODR розроблялися для онлайн-спорів, що виникали в межах інтернет-спільнот. Прикладом системи ODR є механізм вирішення спорів на eBay, що добре відома своїм високим рівнем використання та вражаючими показниками успішності. Вивчаючи дані, виявлені в процесі вирішення спорів, eBay вдалося виявити загальні джерела проблем і структурувати інформацію та сервіси на його сайті з метою уникнення цих проблем. Ще одна складна система ODR розроблена Вікіпедією. Система пропонує своїм користувачам різноманітні відомі способи ADR (наприклад переговори, посередництво та арбітраж), а також деякі нові варіанти (наприклад, опитування в Інтернеті).

ODR стрімко розвиваються, вже існує багато її різновидів залежно від категорії спорів, учасників таких спорів тощо. Особливо популярним цей інструмент став у Європейському союзі (див. Регламент ЄС No 524/2013 щодо створення європейської платформи онлайн-вирішення спорів (ODR platform)». Національні уряди також створюють різні інструменти ODR. Так, у Бельгії розроблено електронну платформу Belmed. СМС – інформаційний ресурс щодо цивільного, комерційного посередництва і посередництва в Англії й Уельсі. Отримали розвиток і інші платформи з ODR: Demander Justice (<https://www.demanderjustice.com/>), Youstice (<http://www.youstice.com/en/>), Modria (<http://modria.com/>), Rechtwijzer <https://rechtwijzer.nl/>. Подібних ресурсів у світі на цей час вже дуже багато. ODR-платформи швидко розвиваються та, як правило, підтримуються й вітаються державою як шлях зменшення конфліктів у суспільстві та зменшення завантаження судів. Лідером за обсягами застосування технології ODR є США. Перша пілотна версія ODR на Ebay (розроблена Ітоном Катчем

(Ethan Katsh)) за два тижні з початку роботи дозволила розглянути 200 спорів за допомогою електронної пошти. Ця система еволюціонувала в повністю автоматизовану платформу, яка вирішує до 60 млн спорів на рік (станом на 2016 р., при цьому 90% з яких було зроблено автоматично, без втручання людини). eBay Disputes Resolution Center – це система вирішення спорів в Інтернеті (ODR) для покупців і продавців на eBay. Система проводить користувача за різними типовими сценаріями, якщо сторони не виправдовують очікувань один одного, і пропонує стандартні процедури. eBay передасть справу до державних правоохоронних органів, якщо вони вважатимуть, що мало місце порушення закону. Схожими за функціоналом є PayPal Dispute Resolution. Відповідна система з вирішення спорів існує і в гіганта електронної комерції – Alibaba Group – AliExpress Case Management.

Найчастіше вирішення спорів онлайн застосовується у конфліктних ситуаціях, пов'язаних з доменними іменами. Найбільш яскравий приклад у цій сфері – сформована ICANN Політика вирішення спорів в області доменів, що забезпечує захист власників торгових брендів від кіберсквотингу. Система UDRP застосовується для боротьби з недобросовісними підприємцями, що реєструють домени для отримання прибутку на репутації провідних брендів. Цікаво, що платформи ODR, як правило, розробляються без юристів, починаючи від eBay і до недавніх ініціатив ODR. Фактично, ці програми зазвичай спеціально призначені для виключення юристів з процесу вирішення спорів.

ODR має переваги перед іншими способами вирішення спорів: 1) неформальний, гнучкий і не пов'язаний строгими правилами процедури та доказування способ; 2) низька вартість участі або її відсутність; 3) підходить для осіб, які знаходяться далеко одна від одної; 4) підходить для спорів, у яких сторони емоційно не можуть перебувати в одній кімнаті; 5) підходить для людей з обмеженими фізичними можливостями; 6) не потрібно залучення юристів.

Мінусами ODR є: побоювання людей щодо нових інтернет-технологій, небажання знайомитися з ними; відсутність особистої взаємодії; винайдене рішення в ході ODR не підлягає

обов'язковому виконанню; погано підходить для складних справ, а також для випадків, що вимагають негрошових засобів правового захисту. До мінусів ODR можна віднести й те, що легкість оскарження певної дії продавця через дистанційність збільшує кількість таких скарг. Коли eВау коригував свій вебсайт – впровадив додаткове клацання мишкою для отримання шаблону скарги, – загальна кількість скарг зменшилась. Коли він перемістив сторінку вирішення скарг ближче до домашньої сторінки, кількість скарг збільшилась. З іншого боку, збільшення скарг допомагає виявленню моделей і джерел спорів, виявити системних учасників конфлікту та системні можливості зменшити конфлікт. У цьому сенсі доцільно охарактеризувати процеси ODR як більш задіяні в управлінні конфліктами, ніж подібні системи ADR, оскільки останні зосереджені на вирішенні окремих справ.

В Україні розвиток онлайн-вирішення спорів не має помітного розвитку. Можливо, через вартість звернення до суду, яка навіть після збільшення судового збору в 2015 р. є меншою, ніж у розвинутих країнах. Не останню роль грають і особливості національного характеру – впевненість у власній правоті і відсутність бажання йти на поступки та шукати компроміс. Крім того, ринок електронної комерції в Україні хоча і зростає рік від року, але є порівняно невеликим, а сума одноразової покупки-онлайн зазвичай має низьку вартість.

2. Онлайн-медіація може використовувати широкий спектр технологій: від звичайних електронних повідомлень в месенджерах, електронною поштою до відеоконференцій та складних прокрайних засобів та алгоритмів, а у перспективі – і штучного інтелекту. Вцілому вони можуть бути розділені на текстові та динамічні (аудіо, відео), а також миттєве (синхронне) та асинхронне. В цілому ж, онлайн посередництво намагається наслідувати класичну медіацію, пристосовуючи її до особливостей тієї чи іншої технології. Найбільш наближеним може бути синхронне посередництво у відеоформаті, однак і асинхронні текстові можелі можуть бути корисними, особливо коли сторонам необхідно виважено формулювати претензії, чітко прописувати

бажаний результат, а також відсторонитися від емоцій, а також брати участь у медіації у хручний час.

3. Способи альтернативного вирішення спорів (ADR) прогнозовано зазнали трансформацій з розповсюдженням Інтернету, з'явилося онлайн вирішення спорів (ODR). З іншого боку державне судочинство також зазнало змін – з'явилися різні форми електронного судочинства, в тому числі «онлайн-суди», що дещо схожі на ODR. Так звані «онлайн-суди» не є прикладом ODR, а є самостійною формою вирішення спорів, які одночасно мають властивості традиційних судів та ODR, оскільки являються, як правило, державними судами, але з широким використанням примирливих процедур онлайн. Якщо ж примирливі процедури не привели до вирішення конфлікту – суддя вирішує справу, також онлайн.

Наприклад, у Канаді діє Civil Resolution Tribunal (CRT), який розглядає заяви на суму до 5000 доларів у справах, що стосуються: боргів або збитків, відшкодування шкоди щодо особистого майна, виконання майнових договорів або послуги. CRT забезпечує триетапний процес, що включає: 1) переговори – спочатку відбувається спілкування онлайн з іншою стороною, щоб побачити, чи можливо швидко вирішити спір; 2) посередництво – співробітники CRT намагатимуться допомогти вирішити проблему; 3) судовий процес – якщо спір не буде вирішений, член суду може прийняти рішення, і воно буде виконане, як рішення суду в провінційному суді, якщо сторони не представлять заперечення.

Досвід цього суду планується запозичити в Україні. Так, готується експериментальна програма запровадження онлайн-суду в Київському суді м. Одеси за прикладом CRT. Веб-платформа із зручною навігацією та привабливим дизайном розробляється для надання можливості створення електронної заяви в суд або поліцію на оскарження протоколу про адміністративне порушення, а також подачі електронної заяви в суд на розірвання шлюбу та витребування аліментів на виховання дитини. Тобто спочатку планується експеримент із визначеною категорією справ. Цільовою аудиторією сайту стануть: 1) водії, які мають на меті

оскаржити протокол про адміністративне порушення правил дорожнього руху; 2) один з подружжя, який має на меті розірвати шлюб; 3) батько або мати, які виховують спільних дітей та мають намір витребувати аліменти. Планується, що сайт має бути інтегрованим із електронним судом України для можливості подання електронної заяви в суд за допомогою електронного підпису.

ТЕМА 7. РОЗГЛЯД СПОРІВ КВАЗІСУДОВИМИ ОРГАНАМИ

Рекомендована кількість годин – 0.

Зміст теми:

1. Трудові спори та органи, які їх розглядають і вирішують.
2. Комісія по трудових спорах як квазісудовий орган вирішення трудових спорів.
3. Організаційно – правові аспекти позасудових способів вирішення колективних трудових спорів.
4. Примирна комісія як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів.
5. Трудовий арбітраж як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів.
6. Вирішення спорів спортивними арбітражами.

Методичні вказівки

1. Наразі трудові спори виключені з компетенції третейських судів у зв'язку з прийняттям Закону України від 05 березня 2009 року № 1076-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності третейських судів та виконання рішень третейських судів». Однією з причин відповідних законодавчих змін вказувалися численні зловживання як сторін третейського розгляду, так і третейських суддів. Однак роботодавець у третейському суді може мати певні переваги не тільки в результаті зловживань, але й в результаті, наприклад, описаного Лізою Бінгем (Lisa Bingham) на підставі емпіричних даних так званого «ефекту досвідченого гравця» («repeat-player effect»), відповідно

до якого припускається, що поза колективним договором роботодавці досягають більш сприятливих результатів в арбітражі, ніж працівники.

До чинників, які призводять до виникнення цього ефекту, відносять більшу поінформованість роботодавців щодо третейського розгляду, конкретного третейського суду та третейських суддів, а також бажання третейського судді винести більш вигідне для роботодавця рішення, щоб в подальшому мати можливість розглядати такі спори (оскільки природно, що обираючи третейського суддю в наступних справах, роботодавець намагатиметься обрати найбільш лояльного). Наявність такого ефекту загалом у світовій практиці притаманна не тільки трудовим спорам, а й будь-яким спорам, у яких одна з сторін, на відміну від іншої, має більший досвід участі у третейському розгляді оскільки вступає в однотипні правовідносини зі значною кількістю учасників: зокрема, це споживчі спори, корпоративні спори та деякі комерційні спори, оскільки не у всіх комерційних справах наявна реальна рівність сторін (нерідко в заздалегідь більш вигідних умовах знаходяться компанії-монополісти, великі підприємства тощо), а тому розглядати такий ефект у якості аргументу проти застосування третейського розгляду виключно трудових спорів є недостатньо обґрунтованим.

Однак індивідуальні трудові спори можуть бути вирішені й за допомогою інших способів АВС, окрім третейського розгляду. Однак притаманним для цієї категорії спорів є вирішення справи комісією по трудових справах.

На даний час чинним законодавством не закріплено легального визначення трудового спору, однак в Кодексі законів про працю України знайшов закріплення лише порядок вирішення індивідуальних трудових спорів. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР визначає поняття колективного трудового спору (конфлікту) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо: встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; укладення чи зміни колективного договору,

угоди; виконання колективного договору, угоди або окремих її положень; невиконання вимог законодавства про працю.

Тобто існує законодавчий поділ трудових спорів на індивідуальні та колективні, при чому колективні трудові спори відповідно до згаданого закону не відмежовані від колективних трудових конфліктів.

В залежності від того, індивідуальний трудовий спір чи колективний, різняться і їх порядок вирішення. Для індивідуальних трудових спорів визначено, що вони можуть бути розглянуті комісіями по трудових спорах чи районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами.

2. КТС є обов'язковим первинним органом по розгляду трудових спорів, за винятком спорів:

1) які виникають за участю окремих категорій працівників, вказаних у статті 222 КЗпП (суддів, прокурорсько-слідчих працівників, працівників навчальних, наукових та інших установ прокуратури, які мають класні чини). Особливості розгляду цих спорів встановлюються спеціальними нормами чинного законодавства;

2) які підлягають відповідно до статті 232 КЗпП безпосередньому розгляду в судах.

Комісія по трудових спорах обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації з числом працюючих не менш як 15 чоловік. Порядок обрання, чисельність, склад і строк повноважень комісії визначаються загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації. При цьому кількість робітників у складі комісії по трудових спорах підприємства повинна бути не менше половини її складу.

За рішенням загальних зборів (конференції) трудового колективу підприємства, установи, організації можуть бути створені комісії по трудових спорах у цехах та інших аналогічних підрозділах. Ці комісії обираються колективами підрозділів і діють на тих же підставах, що й комісії по трудових спорах підприємств, установ, організацій, однак можуть розглядатись трудові спори тільки в межах повноважень цих підрозділів.

Комісія по трудових спорах обирає із свого складу голову, його заступників і секретаря комісії та має печатку встановленого зразка. Організаційно-технічне забезпечення комісії по трудових спорах (надання обладнаного приміщення, друкарської та іншої техніки, необхідної літератури, організація діловодства, облік та зберігання заяв працівників і справ, підготовка та видача копій рішень і т. ін.) здійснюється власником або уповноваженим ним органом.

Працівник може звернутися до комісії по трудових спорах у тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у спорах про виплату належної йому заробітної плати – без обмеження будь-яким строком. У разі пропуску з поважних причин установленого строку комісія по трудових спорах може його поновити.

Комісія по трудових спорах зобов'язана розглянути трудовий спір у десятиденний строк з дня подання заяви працівником, яка обов'язково реєструється. Спори повинні розглядатися у присутності працівника, який подав заяву, представників власника або уповноваженого ним органу. Розгляд спору за відсутності працівника допускається лише за його письмовою заявою. За бажанням працівника при розгляді спору від його імені може виступати представник профспілкового органу або за вибором працівника інша особа, в тому числі адвокат.

У разі нез'явлення працівника або його представника на засідання комісії розгляд заяви відкладається до наступного засідання. При повторному нез'явленні працівника без поважних причин комісія може винести рішення про зняття цієї заяви з розгляду, що не позбавляє працівника права подати заяву знову в межах тримісячного строку з дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права.

Комісія по трудових спорах має право викликати на засідання свідків, доручати спеціалістам проведення технічних, бухгалтерських та інших перевірок, вимагати від власника або уповноваженого ним органу необхідні розрахунки та документи.

Засідання комісії по трудових спорах вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше двох третин обраних до її складу членів.

Працівник і власник або уповноважений ним орган мають право заявити мотивований відвід будь-якому члену комісії. Питання про відвід вирішується більшістю голосів членів комісії, присутніх на засіданні. Член комісії, якому заявлено відвід, не бере участі у вирішенні питання про відвід.

На засіданні комісії ведеться протокол, який підписується головою або його заступником і секретарем.

Комісія по трудових спорах приймає рішення більшістю голосів її членів, присутніх на засіданні. У рішенні зазначаються: повне найменування підприємства, установи, організації, прізвище, ім'я та по батькові працівника, який звернувся до комісії, або його представника, дата звернення до комісії і дата розгляду спору, суть спору, прізвища членів комісії, власника або представників уповноваженого ним органу, результати голосування і мотивоване рішення комісії.

Копії рішення комісії у триденний строк вручаються працівникові, власникові або уповноваженому ним органу.

У разі незгоди з рішенням комісії по трудових спорах працівник чи власник або уповноважений ним орган можуть оскаржити її рішення до суду в десятиденний строк з дня вручення їм виписки з протоколу засідання комісії чи його копії. Пропуск вказаного строку не є підставою відмови у прийнятті заяви. Визнавши причини пропуску поважними, суд може поновити цей строк і розглянути спір по суті. В разі коли пропущений строк не буде поновлено, заява не розглядається, і залишається в силі рішення комісії по трудових спорах.

Рішення комісії по трудових спорах підлягає виконанню власником або уповноваженим ним органом у триденний строк по закінченні десяти днів, передбачених на його оскарження, за винятком випадків, передбачених ч. 5 ст. 235 КЗпП – рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, прийняте органом, який розглядає трудовий спір, підлягає негайному виконанню.

У разі невиконання власником або уповноваженим ним органом рішення комісії по трудових спорах у встановлений строк працівникові комісією по трудових спорах підприємства, установи, організації видається посвідчення, що має силу виконавчого листа.

У посвідченні вказуються найменування органу, який виніс рішення щодо трудового спору, дати прийняття і видачі та номер рішення, прізвище, ім'я, по батькові та адреса стягувача, найменування та адреса боржника, номери його рахунків у банках, рішення по суті спору, строк пред'явлення посвідчення до виконання. Посвідчення засвідчується підписом голови або заступника голови комісії по трудових спорах підприємства, установи, організації та печаткою комісії по трудових спорах.

Посвідчення не видається, якщо працівник чи власник або уповноважений ним орган звернувся у встановлений статтею 228 строк із заявою про вирішення трудового спору до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду.

На підставі посвідчення, пред'явленого не пізніше тримісячного строку до органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю, державний виконавець чи приватний виконавець виконує рішення комісії по трудових спорах у примусовому порядку.

Проаналізувавши основні положення ст. ст. 221–230 Кодексу законів про працю України щодо утворення і порядку розгляду індивідуальних трудових спорів комісією по трудовим спорам, можливо визначити спільні риси з третейським розглядом, які полягають у наступному:

1) являють собою розгляд спору, що проводиться окремим органом, що залучається до вирішення трудових спорів;

2) формування персонального складу КТС здійснюється сторонами, при чому робітників повинно бути не менше половини її складу, що подібно до формування складу третейського суду *ad hoc*;

3) рішення КТС та третейського суду можуть бути виконані у примусовому порядку, хоча самі по собі і не є виконавчими документами: у разі невиконання у встановлений строк власни-

ком або уповноваженим ним органом рішення КТС працівникової комісією по трудових спорах видається посвідчення, яке має силу виконавчого документа, в той час як примусове виконання рішення третейського суду забезпечується можливістю видачі державним судом виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Також можливо встановити й певні відмінності порядку розгляду індивідуальних трудових спорів КТС від третейського розгляду:

1) КТС створюється на постійній основі загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації, чи колективом їх цехів та підрозділів з числом працюючих не менш як 15 чоловік та розглядає спори безпосередньо того підприємства чи підрозділу, де її створено, тоді як третейські суди можуть створюватися для вирішення конкретного спору, а створені на постійній основі при певних організаціях, уповноважені розглядати спори інших осіб, що звертаються за третейським захистом;

2) різняться вимоги до третейських суддів (вища юридична освіта одноособового третейського судді постійно діючого третейського суду, чи хоча б одного з суддів при колегіальному розгляді) й членів КТС, до яких подібних вимог не висувається;

3) формування КТС з числа робітників (яких повинно бути не менше половини її складу) з одного боку повинно гарантувати спрямованість на захист прав саме працівника, однак організаційна та матеріальна залежність робітників-членів КТС від роботодавця, організаційно-технічне забезпечення діяльності КТС роботодавцем ставлять під сумнів повну незалежність даного органу. В свою чергу, незалежність третейських суддів є одним із принципів третейського розгляду, що додатково забезпечується також і можливістю відводу третейського судді;

4) принципова відмінність у порядку звернення до КТС, яка є первинним органом вирішення індивідуального трудового спору (за винятком спорів, передбачених ст. 232 Кодексу законів про працю України), та до третейського суду, який фактично є єди-

ним юрисдикційним органом, уповноваженим на підставі третейської угоди вирішувати спір;

5) звернення особи до КТС не позбавляє її права у разі незгоди з винесеним рішенням звернутися за захистом порушеного права до суду, що виключено для третейських судів.

Таким чином, розгляд індивідуального трудового спору комісією по трудовим спорам являє собою спосіб альтернативного вирішення спорів юрисдикційним органом з залученням незалежних осіб, метою якого є вирішення спору шляхом винесення обов'язкового рішення, що може бути виконано у примусовому порядку чи оскаржено до суду. Саме через подібність даного юрисдикційного органу до третейського суду його іноді іменують квіазіарбітражним.

Наявність відмінностей третейського розгляду від розгляду спорів не завжди свідчить про переваги останньої: при всіх схожих рисах, третейський розгляд гарантує сторонам більш кваліфікований та незалежний розгляд спору, остаточність рішення, а можливість звернення до постійно діючого третейського суду чи створення третейського суду для розгляду конкретного спору не залежить від кількості робітників – до такого способу позасудового вирішення спору можуть вдаватися і невеликі підприємства з числом працюючих менше п'ятнадцяти осіб.

3. Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» визначено поняття колективного трудового спору (конфлікту) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо:

а) встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту;

б) укладення чи зміни колективного договору, угоди;

в) виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень;

г) невиконання вимог законодавства про працю.

Сторонами колективного трудового спору (конфлікту) є:

– на виробничому рівні – наймані працівники (окремі категорії найманих працівників) підприємства, установи, організації чи їх структурних підрозділів або первинна профспілкoва чи

інша уповноважена найманими працівниками організація та роботодавець. За дорученням інтереси роботодавця у колективному трудовому спорі (конфлікті) може представляти інша особа, організація роботодавців, об'єднання організацій роботодавців;

- на галузевому, територіальному рівнях – наймані працівники підприємств, установ, організацій однієї або декількох галузей (професій) або адміністративно-територіальних одиниць чи профспілки, їх об'єднання або інші уповноважені цими найманими працівниками органи та організації роботодавців, їх об'єднання або центральні органи виконавчої влади, або місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

- на національному рівні – наймані працівники однієї або декількох галузей (професій) чи профспілки або їх об'єднання чи інші уповноважені найманими працівниками органи та всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців або Кабінет Міністрів України.

Наразі колективні трудові спори (конфлікти) в більшості випадків виключені з юрисдикції державних судів: Колективні трудові спори, на відміну від індивідуальних, – це спори неповного провадження між найманими працівниками, трудовим колективом (профспілкою) і власником чи уповноваженим ним органом, в яких йдеться про зіткнення інтересів сторін трудових правовідносин. А тому до таких спорів застосовується примирно-третейський порядок вирішення, правовий механізм якого визначено Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Така позиція відповідає висновкам Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, викладеним у постанові від 29 травня 2019 року у справі № 479/58/19.

В той же час, судовий порядок розгляду колективних трудових спорів (конфліктів) процесуальним законодавством та Законом № 137/98-ВР передбачений у таких випадках:

- розгляд заяви власника або уповноваженого ним органу про визнання страйку незаконним (стаття 23 Закону № 137/98-ВР);

– розгляд заяви Національної служби посередництва і примирення про вирішення колективного трудового спору (конфлікту) у випадках, передбачених статтею 24 цього Закону, і коли сторонами не враховано рекомендації Національної служби посередництва і примирення щодо вирішення колективного трудового спору (конфлікту) (стаття 25 вказаного Закону);

– оскарження профспілками неправомірних дій або бездіяльності посадових осіб, винних у порушенні умов колективного договору чи угоди (частина п'ята статті 20 Закону № 1045-XIV);

– невиконання роботодавцем обов'язку щодо створення умов діяльності профспілок, регламентованих колективним договором (частина друга, четверта статті 42 Закону № 1045-XIV)¹¹.

4. Примирна комісія під час своєї роботи зобов'язана забезпечити дотримання принципу змагальності сторін колективного трудового спору (конфлікту) та свободи в наданні ними своїх доказів і у доведенні їх переконливості. Обов'язок доказування покладається на сторони колективного трудового спору (конфлікту): кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких примирна комісія встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Примирна комісія зобов'язана вчиняти дії, спрямовані на врегулювання колективного трудового спору, в тому числі і ті, які пов'язані з витребуванням необхідних доказів. Обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися ніякими іншими засобами доказування.

Примирна комісія має право вимагати від сторін інформацію, необхідну для ведення переговорів та для повного, всебічного і об'єктивного вирішення спору. Сторони зобов'язані надавати примирній комісії докази в оригіналах чи належним чином

¹¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 174/580/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/82997492/

засвідчених копіях. Всі зібрані письмові докази разом з документами сторін та примирної комісії повинні зберігатися у справі в прошитому та пронумерованому вигляді.

Рішення примирної комісії приймається після дослідження усіх обставин справи більшістю голосів членів примирної комісії від кожної сторони, які входять до складу примирної комісії. Рішення оголошується на засіданні примирної комісії та оформлюється протоколом. 4.2. Рішення примирної комісії викладається у письмовій формі і підписується членами примирної комісії, які за нього голосували. Окрема думка члена примирної комісії викладається письмово та додається до рішення примирної комісії.

У рішенні примирної комісії повинні бути зазначені: назва примирної комісії; дата прийняття рішення; склад примирної комісії; місце розгляду; сторони, їх представники та інші учасники засідання примирної комісії, що брали участь у розгляді справи примирною комісією; стислий виклад вимог Сторін, заяв, пояснень, клопотань представників Сторін, інших учасників розгляду колективного трудового спору (конфлікту) примирною комісією; встановлені обставини справи, підстави виникнення спору; докази, на підставі яких прийнято рішення, зміст угоди про вирішення колективного трудового спору (конфлікту), якщо вона укладена сторонами, мотиви, з яких примирна комісія відхилила доводи, докази та заявлені під час розгляду клопотання сторін; висновок про задоволення вимог Сторони чи про відмову в задоволенні повністю або частково по кожній із заявлених вимог.

У разі задоволення вимог Сторони у резолютивній частині рішення зазначаються: сторона, на користь якої вирішено спір; сторона, яка за рішенням примирної комісії зобов'язана виконати певні дії або утриматися від виконання певних дій; розмір грошової суми, яка підлягає відшкодуванню відповідно до вимог Сторони та/або дії, які підлягають виконанню або від виконання яких сторона має утриматися за рішенням примирної комісії; строк сплати коштів та/або строк і спосіб виконання таких дій; інші обставини, які примирна комісія вважає за необхідне зазначити.

Рішення примирної комісії має для сторін обов'язкову силу і виконується в порядку і строки, які встановлені цим рішенням. Рішення примирної комісії проголошується публічно, проте без розголошення відомостей, заради збереження таємниці яких воно ухвалювалось у закритому засіданні примирної комісії (відомості, що є державною або комерційною таємницею, та інші, які не підлягають розголошенню, не повинні включатися до тексту рішення).

5. Розгляд колективного трудового спору (конфлікту) з питань встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту, укладення чи зміни колективного договору (угоди) спочатку здійснюється примирною комісією. Якщо прийняття рішення не відбулося у 5-денний (виробничою примирною комісією), 10-денний (галузевою та територіальною примирними комісіями), у 15-денний (примирною комісією на національному рівні) строк, розгляд спору (конфлікту) передається до трудового арбітражу.

Трудовий арбітраж – орган, який складається із залучених сторонами фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті колективного трудового спору (конфлікту). Його діяльність, окрім Закону України "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)", врегульовано Регламентом роботи трудового арбітражу по розгляду і вирішенню колективного трудового спору (конфлікту), затвердженим Наказом Національної служби посередництва і примирення від 08 серпня 2008 р. № 95, Положенням про трудовий арбітраж, затвердженим Наказом Національної служби посередництва і примирення від 18 листопада 2008 р. № 135 та Положенням про арбітра затвердженим Наказом Національної служби посередництва і примирення від 18 листопада 2008 р. № 132.

Трудовий арбітраж утворюється з ініціативи однієї із сторін або незалежного посередника у триденний строк у разі: неприйняття примирною комісією погодженого рішення щодо вирішення колективного трудового спору (конфлікту) або виникнення колективного трудового спору (конфлікту) з питань, які віднесені до виключної компетенції трудового арбітражу. Кількісний і пер-

сональний склад трудового арбітражу визначається за згодою сторін (якщо сторони не погодили кількісний склад, то розгляд трудовим арбітражем у складі трьох членів), а до складу трудового арбітражу також можуть входити народні депутати України, представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування й інші особи. Трудовий арбітраж може розглядати справи в складі трьох членів трудового арбітражу або в будь-якій непарній кількості членів трудового арбітражу.

Компетенція трудового арбітражу поширюється на колективні трудові спори (конфлікти) щодо виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень, невиконання вимог законодавства про працю, а також на спори (конфлікти), що не вдалося врегулювати за допомогою примирної комісії. Так само як і третейські суди, трудовий арбітраж на першому засіданні самостійно вирішує питання про наявність або відсутність у нього компетенції для розгляду конкретного спору. Сторона колективного трудового спору (конфлікту) має право заявити про відсутність у трудового арбітражу компетенції стосовно переданого на його вирішення спору до початку розгляду справи по суті або про перевищення трудовим арбітражем меж його компетенції, якщо в процесі розгляду спору виникне питання, розгляд якого не передбачено Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» або яке не може бути предметом такого розгляду відповідно до цього закону. У цих випадках, трудовий арбітраж повинен відкласти розгляд справи або зупинити розгляд справи по суті до вирішення ним питання щодо наявності у нього відповідної компетенції. З питань наявності чи відсутності компетенції трудовий арбітраж у зазначених випадках виносить мотивоване рішення.

6. В системі способів альтернативного вирішення спорів у спортивній сфері широкого розповсюдження набули квазіарбітражні органи, які ефективно виконують свою функцію навіть за відсутності законодавчого регулювання їхньої діяльності. Оскільки правила спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні розробляються всеукраїнською спортивною федерацією з конкретного виду спорту з урахуванням правил спортивних

змагань відповідної міжнародної спортивної федерації та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, це дає можливість включати до правил змагань вимоги щодо особливостей порядку вирішення спорів, в тому числі і щодо подання скарг на спортивне суддівство.

Зазначені органи іменуються квазіарбітражними з огляду на те, що сама процедура розгляду схожа на третейський або арбітражний розгляд (зокрема, застосовується принцип арбітрування, подаються і досліджуються докази, виносяться певне рішення тощо), однак сутнісні характеристики такого вирішення спортивного спору не дають підстав для поширення на них вимог та гарантій, передбачених Законом України «Про третейські суди» та «Про міжнародний комерційний арбітраж» (наприклад, щодо можливості забезпечення позову або доказів, примусового виконання рішення тощо).

При Національному олімпійському комітеті України (який є громадською організацією) створено Спортивний арбітражний суд (САС), який здійснює вирішення шляхом третейського розгляду спорів у разі подання скарг у формі апеляційних заяв на рішення дисциплінарних та квазіарбітражних органів спортивних федерацій та асоціацій України з урахуванням наступних особливостей розгляду таких справ:

- у випадку явної відсутності третейської угоди про звернення в САС, САС вживає всіх можливих заходів для укладення сторонами такої третейської угоди;

- апеляційна заява до САС має бути подана не пізніше 30 днів з моменту отримання повного тексту рішення дисциплінарних та квазіарбітражних органів спортивних федерацій та асоціацій України;

- за винятком випадку, коли сторони погодилися з призначенням одноосібного третейського судді, відповідач призначає третейського суддю протягом десяти днів з моменту отримання копії апеляційної заяви. За відсутності такого призначення Голова САС сам проводить призначення від імені відповідача;

– заперечення на апеляційну заяву, в якому може міститися зустрічна вимога, подається відповідачем протягом двадцяти днів з дня отримання копії апеляційної скарги.

– колегія має право переглянути фактичні обставини справи та правильність застосування законодавства. Вона може винести нове рішення, що відміняє оскаржуване рішення, або відмінити рішення та повернути справу в попередню інстанцію. Голова колегії може витребувати матеріали справи у федерації, асоціації або спортивного органу, рішення якого оскаржується. Після передачі матеріалів справи колегії САС, Голова колегії повинен видати вказівки щодо заслуховування сторін, їх свідків та експертів, а також щодо усних заяв під час слухання.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ СПОСОБІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття та особливості способів альтернативного вирішення цивільно-правових спорів (АВС).
2. Джерела правового регулювання застосування АВС при вирішенні спорів.
3. Принципи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
4. Класифікація способів АВС.
5. Місце АВС в системі права України.

Правові ситуації та задачі за темою

Виконайте письмово завдання:

Завдання 1. Зобразіть схематично класифікацію способів АВС.

Завдання 2. Подружжям Алоєвими було укладено шлюбний контракт. Відповідно до шлюбного контракту реальна вартість майна, що після розлучення залишається у власності дружини значно нижче, ніж вартість всіх об'єктів, які залишаються у власності чоловіка. Жодних доплат чи відшкодування різниці між сторонами не проводилося. Після розлучення дружина вирішила визнати шлюбний договір недійсним як такий, що ставить її у надзвичайно невігідне матеріальне становище та поділити спільне майно в порядку, передбаченому законом.

Які способи АВС можуть бути застосовані у даних обставинах. Які переваги та недоліки кожного з них?

**Рекомендовані
нормативно-правові акти та література:**

1. Arakelian M., Ivanchenko O., Todoshchak O. Alternative dispute resolution procedures using information technologies: legal regulation in the European Union and the USA. *Amazonia Investiga*. V. 9 (26). Universidad de la Amazonia, 2020. P. 60–67. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14216>.
2. Barr L. Whose Dispute Is this Anyway: The Propriety of the Mini-Trial in Promoting Corporate Dispute Resolution. *Journal of Dispute Resolution*. 1987. Vol. 1987. P. 133–148.
3. Bennett S. Non-binding arbitration: an introduction. *Dispute resolution journal*. 2006. May/July. P. 1–5. URL: <http://www.jonesday.com/files/Publication/266ff349-03e1-4610-a7c1-6cd0f951e8bb/Presentation/PublicationAttachment/1d047cae-3d31-4b6b-b280-71ed96efa8e5/Bennett,%20Steven%5B2%5D.pdf>.
4. Katsh Ethan, Rabinovich-Einy Orna. Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes. *Oxford University Press*. 2017. URL: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780190464585.001.0001/acprof-9780190464585>.
5. Katsh Ethan, Rabinovich-Einy Orna. Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes (Introduction). *Oxford University Press*. 2020. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3508311.
6. Riikka Koulu. Blockchains and Online Dispute Resolution: Smart Contracts as an Alternative to Enforcement. *A Journal of Law, Technology & Society*. 2016. URL: <https://script-ed.org> (дата звернення 24.02.2022).
7. Shaw E. Exploring early neutral evaluation in family cases: Prepared by Erin Shaw for the Law Foundation of British Columbia URL: <https://erinshawfamilylaw.ca/wp-content/uploads/Exploring-ENE-in-Family-Cases-Final-April-28.pdf>.
8. Sourdin T. Alternative Dispute Resolution and the Courts. Sydney: Federation Press, 2004. 153 p.
9. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Фенікс, 2021. 344 с.

10. Альтернативні способи вирішення спорів: Alternative methods of legal disputes resolving (ADR): матеріали 5-го Львів. міжнар. форуму (Львів, 24–25 травня 2012 р.) / відп. за вип. І. І. Дутка. Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2012. 224 с.

11. Альтернативні способи вирішення спорів: Alternative methods of legal disputes resolving (ADR): матеріали 4-го Львів. міжнар. форуму (Львів, 26–27 травня 2011 р.) / відп. за вип. І. І. Дутка. Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2011. 204 с.

12. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д. ю. н., професора Н. Ю. Голубєвої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. 96 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>.

13. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verbasidor_26-05-21.pdf.

14. Балух В. С. Нормативно-правові основи формування системи альтернативного вирішення спорів в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 162–168.

15. Вознюк Н. Альтернативні способи вирішення господарсько-правових спорів. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 80–83.

16. Вознюк Н. Принципи альтернативних способів вирішення господарсько-правових спорів. *Право України: Юрид. журн.* 2013. № 11. С. 373–379.

17. Гаврилішин А. Ю., Козирева В. Альтернативні способи вирішення господарських спорів. *Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2010. № 3. С. 6–10.

18. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 224 с.

19. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. *Теорія і практика інтелектуальної власності: Науково-практичний журнал*. 2011. № 1. С. 51–58.

20. Голубєва Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (ODR): переваги та недоліки. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.)* [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. С. 5–9. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21759>.

21. Голубєва Н. Ю. Розмежування ODR та онлайн-судів. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 533–535. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15489>.*

22. Єременко Є. В. Щодо питання альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 2. С. 126–129. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/32>

23. Ізбаш О. О. Медіація та альтернативне вирішення спорів онлайн. *Київський часопис права*. 2022. № 1 С. 80–85. <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.12>

24. Кирдан Б. В. Деякі аспекти альтернативного вирішення спорів (конфліктів) в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 1. С. 35–40.

25. Кройтор В. А. Проблеми розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів: пошук моделі системи вирішення спорів в Україні. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.)*

В. П. Маслоva (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права № 1, Каф. цивіл. права № 2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 107–112. URL: https://www.academia.edu/download/87246416/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2_2022.pdf#page=107.

26. Курс цивільного процесу: підручник / [В. В. Комаров та ін.]; за ред. проф. В. В. Комарова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2011. 1351 с.

27. Любченко Я. П. Зобов'язання України у сфері альтернативних способів вирішення правових спорів, пов'язаних з укладенням Угоди про асоціацію. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 370–374.

28. Прущак В. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики. Науково-практичний журнал*. Одеса, Видавничий дім «Гельветика». 2019. Випуск № 34, спецвипуск «Цивільний процес» С. 91–95.

29. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. МОНМС України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2012. 18 с.

30. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України: монографія. К.: Фенікс, 2013. 160 с.

31. Спектор О. М. До питання необхідного обсягу правового регулювання у сфері альтернативного вирішення спорів. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 4. С. 157–163.

32. Спектор О. М. Історичні корені виникнення та етапи становлення системи альтернативного вирішення спорів. *Право і суспільство*. 2010. № 4. С. 102–107.

33. Ханік-Посполітак Р. Ю. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання/вирішення приватноправових спо-

рів: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 38–44.

34. Юлдашев С. О. Теоретико-правові засади застосування альтернативних методів захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання: 12.00.04: автореф. дис. ... д-ра юрид. Наук. НДІ приватного права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. 28 с.

ТЕМА 2. ПЕРЕГОВОРИ ТА ПРЕТЕНЗІЙНИЙ ПОРЯДОК ЯК СПОСОБИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття й особливості переговорів як самостійного способу альтернативного вирішення цивільно-правових спорів
2. Порядок вирішення цивільно-правових спорів шляхом переговорів. Стадії переговорів
3. Поняття й особливості претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів як способу АВС. Місце претензійного порядку серед інших способів АВС
4. Законодавчі вимоги до претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів в Україні

Правові ситуації та задачі за темою

Вирішіть завдання письмово:

Завдання 1. Складіть проект претензії у обраних вами правовідносинах.

Чи врегульовано законодавством претензійний порядок в даному виді правовідносин? Якщо так, які вимоги ставляться до форми та змісту претензії, порядку її надсилання та розгляду?

Задача 1. Позивач звернувся до транспортної компанії із позовом про відшкодування вартості предметів колекціонування, які він відправив вантажеперевізником. Однак суд повернув за-

яву, посилаючись на те, що позивачем до заяви не додано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору, передбачених Правилами перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затверджених Наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р. № 363.

Чи відповідають дії суду чинному законодавству?

Рекомендовані

нормативно-правові акти та література:

1. Богун В. Гетьманський Визнана претензія: проблеми законодавчого регулювання. *Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2004. № 7. С. 34–35.

2. Василенко Г. Дослідження переговорного процесу як одного зі способів урегулювання конфлікту. *Бюлетень Національної служби посередництва і примирення: Офіц. нормат. виробничо-практ. наук. інформ. вид.* 2008. № 7–8. С. 21–25.

3. Сулейманова С. Р. Поняття переговорів як способу альтернативного вирішення спорів. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні: Матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 18 грудня 2020 р.)* [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2020. С. 56–58. URL: <https://hdl.handle.net/11300/13999>.

4. Волкова Н. В. Переговори як один із способів альтернативного вирішення сімейних спорів. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу* (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. С. 23–26. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21771>.

5. Завгородня Ю. В. Переговорний процес: теорія та практика (соціологія): навч.-методичний посібник для студентів ф-ту правової політології та соціології; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2015. 63 с.

6. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, госпо-*

дарство і право. 2020. № 5. С. 13–18. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.02>.

7. Корольова В., Дикун Д. Проблемні аспекти досудового врегулювання господарських спорів. *Legal Bulletin*. 2022. С. 47–53. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/345/>

8. Павленко Д. Недобросовісне ведення переговорів та переддоговірна відповідальність у зобов'язальному праві. *Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2006. № 10. С. 20–23.

9. Прокопенко Я. Досудовий (претензійний) порядок врегулювання господарських спорів: ретроспектива та тенденції сьогодення. *Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2009. № 6. С. 44–46.

10. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів: підручник: рекомендовано МОН України / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постолювський. Суми: Унів. кн., 2008. 240 с.

11. Юхненко Л. Досудове врегулювання спору шляхом проведення переговорів за допомогою судді в адміністративному судочинстві: сутність і проблеми запровадження. *Юридичний вісник: щоквартальний журнал*. 2013. № 3. С. 106–112.

12. Яхно Т. Я. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посібник: рекомендовано МОН України / Т. Я. Яхно, І. О. Куревіна. К.: Центр учбов. л-ри, 2012. 168 с.

ТЕМА 3.

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 6.

Питання до теми:

Заняття 1

Рекомендована кількість годин – 2.

1. Генеза переговорів та медіації (посередництва)
2. Поняття медіації як способу АВС

3. Основні принципи та види медіації
 4. Учасники процедури медіації, їх права та **обов'язки**
- Заняття 2*

Рекомендована кількість годин – 4.

1. Стадії процедури медіації
2. Зарубіжний досвід медіації
3. Компетентності медіатора
4. Техніки медіатора (активне слухання; невербальна комунікація; постановка запитань; перефразування; робота з емоціями)

Виконайте завдання письмово:

Пошук альтернатив

Ціль. Під час медіації пошук альтернатив може бути корисним для досягнення більш успішних результатів вирішення конфлікту. Коли сторони не можуть знайти спільний шлях до узгодження, пошук альтернатив може допомогти їм знайти нові можливості для розв'язання проблеми.

Ця вправа створена, щоб ви могли попрактикуватися у пошуку альтернатив. Придумайте і запишіть стільки альтернативних рішень проблеми, скільки можете.

Увага! Формулюйте конкретні рішення. Наприклад, у списку способів зупинити забруднення довкілля замість «не кидати сміття на вулиці» напишіть «не користуватися поліетиленовими пакетами, а використовувати багаторазові сумки з екологічних матеріалів». Ця пропозиція набагато переконливіша, ніж попередня.

Внаслідок такого мозкового штурму, у вас буде перелік альтернативних варіантів розв'язання проблем. Необхідно вибрати з вашого списку три рішення, які подобаються вам найбільше, і розташувати їх у порядку від найпривабливішого до менш прийняттого.

Список пропозицій

1. Способи зупинити забруднення довкілля.
2. Способи зробити навчання веселим.
3. Способи зробити релігію значущою.
4. Способи вирішення сімейних конфліктів.

5. Способи допомогти своєму вузу.
6. Способи зупинити корупцію.
7. Способи зупинити війну.
8. Способи профілактики наркоманії.

| Варіанти | Спробую | Подумаю над цим | Не робитиму цього |
|----------|---------|-----------------|-------------------|
| | | | |

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

1. Аракелян Р. Генезис інституту медіації в кримінальних справах на теренах сучасної України. *Юридичний вісник: щоквартальний журнал*. 2015. № 1. С. 272–278.
2. Білик Т. Медіація в міжнародних сімейних спорах. *Юридичний журнал: Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2013. № 6/7. С. 109–111.
3. Біцай А. Особливості участі адвоката в медіації в цивільних та господарських справах як представника довірителя. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2015. № 3. С. 235–240.
4. Гусейнова Р. Перспективи розвитку медіації в Україні. *Юридичний журнал: Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2014. № 11–12. С. 194–195.
5. Договірні засади процедури медіації та врегулювання цивільно-правового спору за участі судді. *Часопис цивілістики*. 2017. № 23. С. 138–142.
6. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
7. Ківалов С. В. Медіація як спосіб досудового врегулювання адміністративно-правових спорів. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: у 2 т.: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 15–16 трав. 2015 р.)*. 2015.: Т. 2. 2015.– 667 с. – С. 6–10.
8. Левко Б. Медіація: підручник: рекомендовано МОН України / Богдан Левко, Галина Чуйко. 2-ге вид., доповн. Чернівці: Книги-XXI, 2014. 520 с.

9. Мамчур Л. В. Особливості медіації в країнах англо-американської системи права. *Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 50. 768 с. С. 431–436.

10. Мотиль В. Стан та перспективи правового регулювання медіації в Україні. *Юридична Україна: Щомісячний правовий часопис*. 2014. № 11. С. 46–52.

11. Наровська К. Законодавче підґрунтя застосування медіації. *Юридичний журнал**: Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практика. 2014. № 11–12. С. 185–193.

12. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: 12.00.03: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 20 с.

13. Островська Л. А., Сулейманова С. Р. Перспективи обов'язкової медіація в Україні: досвід Ізраїлю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 101–104. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2021/26.pdf.

14. Проценко Д. Допустимість медіації в цивільних, господарських, адміністративних і трудових спорах. *Юридичний журнал: Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2013. № 6/7. С. 102–107.

15. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки*. 1958.– 2012. Вип. 90. 112 с. С. 10–15.

16. Сулейманова С. Р. Переваги сімейної медіації при вирішенні питання про розірвання шлюбу. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу* (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс. 2021. С. 63–68

17. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса 21 трав 2021 р. /за

загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса. «Гельветика» 2021. Т. 2. 704 с. С. 578–582

18. Сулейманова С. Р. Особливості застосування медіації у збройному конфлікті. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. 1004 с. С. 795–797.*

19. Сулейманова С. Р. Генеза інституту медіації. Правове життя сучасної України: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 05 трав. 2020 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Гельветика. 2020. С. 343–345

20. Тарнавська А. Н. Становлення інституту медіації в умовах євроінтеграційних процесів України. *Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал*. 2015. № 1. С. 211–218.

21. Фурса С. Медіація в Україні: актуальні питання теорії і практики та необхідність законодавчої регламентації. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки*. 1958–2014. Вип. 1(99).– 134 с. С. 5–8.

22. Цимбалюк В. І. Теоретико-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 11. С. 55–60.

23. Юлдашев С. О. Третейське судочинство і посередництво (медіація): спільні риси і різниця. *Митна справа: Науково-аналітичний журнал*. 2013. № 3 (ч. 2, кн. 2). С. 187–191.

24. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики**: зб. наук. праць. 1997–2015. Вип. 55. 324 с. С. 260–267.

ТЕМА 4. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

1. Поняття врегулювання спору за участю судді, співвідношення з медіацією
2. Підстави та строк проведення врегулювання спору за участю судді.
3. Принципи процедури
4. Процедура проведення врегулювання спору за участю судді.
 - 4.1. Спільні наради
 - 4.2. Закриті наради-переваги та ризики, етичні стандарти поведінки судді
5. Припинення врегулювання спору за участю судді.
6. Найкращі міжнародні практики у сфері врегулювання спорів за участю судді

Правові ситуації та задачі за темою

Кейс 1. Конфлікт між менеджером відділу «Food and Beverage» престижного готелю мережі “Ясмін” та офіціантом Олексієм, який працює у цьому відділі.

Так, в один з днів Олексію поставили зміну у залі заходів. Менеджер пояснив, що Олексій повинен буде один протягом усієї зміни, яка триває вісім годин, носити меблі зі складу до зали заходів, а також складувати меблі. Олексій за своїм характером неконфліктна, виконавча людина, він ніколи не заперечував вказівки менеджера, крім того Олексій є біженцем, у його країні війна, він перебуває у важкій життєвій ситуації та дорожить роботою. Не дивлячись на те, що розпорядження було небезпечним для його здоров'я, робота полягала у перенесенні важких залізних столів та стільців, Олексій не наважився оскаржити його і приступив до виконання. Він усвідомлював, що робить зовсім не ту роботу, за яку йому нараховують заробітну плату, роботодавець заощаджує кошти, змушуючи його виконувати роботу вантажника, яка оплачується набагато вище ніж посадовий оклад

офіціанта. В процесі роботи Олексій також побачив, що меблі складуються у бомбосховище, що є злочином проти громадської безпеки, у разі екстреної ситуації скористатися бомбосховищем буде неможливо!

Олексію довелося годинами працювати на межі фізичних можливостей, прокручуючи в голові можливі варіанти розвитку подій: «де сховатися у разі ракетного обстрілу, якщо тривога застане його або гостей готелю на цьому поверсі будівлі, враховуючи те, що бомбосховище заповнене меблями і фактично використовується готелем не за прямим призначенням?».

Описані вище події призвели Олексія до морального та фізичного виснаження і, як наслідок, до травмування у приміщенні бомбосховища. Олексію на голову і плече впав з висоти один зі стільців, коли він намагався взяти його і перенести до зали заходів. Оскільки у бомбосховищі немає камер відеоспостереження, Олексій не може надати докази свого травмування на робочому місці.

Олексій продовжив роботу, однак, перебуваючи у стані афекту від отриманої травми, розставляючи меблі у залі заходів, він почав недбало взаємодіяти з майном готелю, а саме: з силою відкинув декілька стільців, що було зафіксовано камерами відеоспостереження.

Відділ охорони передав відеозапис менеджеру готелю, останній оголосив Олексію, що його звільнено за негідну поведінку та недбале поводження з майном. На зауваження Олексія, що залізний стілець впав йому на голову та плече ніхто не відреагував, першої медичної допомоги йому надано не було.

За час роботи в готелі Олексій не отримував жодного разу ні попередження, ні догану. З колективом у нього склалися чудові дружні відносини, колеги характеризують Олексія як спокійну, відповідальну, уважну, доброзичливу людину. Відвідувачі готелю залишали дуже гарні відгуки про Олексія у соціальних мережах готелю. Його фотографія знаходиться на дошці пошани готелю.

Олексій вважає вкрай несправедливим своє звільнення.

Завдання:

1. випишіть у таблицю:

- | | |
|----------------------|--------------------|
| * Позиція Олексія | Позиція менеджера |
| * Інтереси Олексія | Інтереси менеджера |
| * Потреби Олексія | Потреби менеджера |
| • Варіанти вирішення | «виграш-виграш». |

2. Опишіть способи врегулювання даного спору за участю судді.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

1. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Фенікс, 2021.– 344 с.

2. Вступ до альтернативного вирішення спорів: навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська та ін.; під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. 234 с.

3. Інтеграція медіації в судову систему України: програмний документ. Підгот. Т. Кисельовою. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integartion-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

4. Коротка Наталія. Врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4.

5. Лесько А. О. Врегулювання спору за участю судді: проблеми і перспективи. *Правова держава* № 34. 2019. С. 48–55

6. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилук, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.

7. Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України: 081. дис.. канд. юрид. наук; Нац. універс. “Одеська юридична академія”. Одеса, 2020. 192 с. URL: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2697/1/2020Дисертація%20Прущак%20В.Є..pdf>

8. Прущак В. Є. Характеристика спеціальних принципів врегулювання спору за участю судді. *Новели цивільного процесуального кодексу України* [Електронне видання]: матеріали «круг-

лого столу» (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2018. С. 102–105.

9. Сулейманова С. Р. Врегулювання спору за участю судді: іноземний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 листоп. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2018. 193 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10934>

10. Сулейманова С. Р. Врегулювання спору за участю судді та медіація: порівняльно – правова характеристика. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного* / за загальною редакцією д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс. 13 грудня 2019 р. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12215/ТЕЗИ%20ЧЕРВОНОГО%2013%20ГРУДНЯ%202019%20-%20ДО%20ДРУКУ%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR24XM4XFM0Ga9m2VQ1zT8Ji3uo2C1OZgcxONm8gCMXs9kXPwrZE9b3LZOU5>.

ТЕМА 5. РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Питання до теми:

3. Поняття третейських судів та їх види, співвідношення внутрішніх третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів.

4. Принципи організації і діяльності третейського суду. Порядок створення третейських судів.

5. Підвідомчість справ третейським судам.

6. Поняття та види третейських угод.

7. Порядок розгляду спорів у третейському суді:

5.1. Порушення провадження по справі.

5.2. Вирішення питання про наявність або відсутність у третейського суду компетенції для розгляду конкретної справи.

5.3. Докази та доказування в третейському розгляді.

6. Поняття рішення третейського суду, його правова природа та ознаки. Форма та зміст третейського рішення, прийняття додаткового рішення третейського суду, роз'яснення та виправлення рішення.

Правові ситуації та задачі за темою

Вирішіть письмово задачі:

Задача 1. Відмовляючи у задоволенні заяви про забезпечення позову у справі, що розглядається третейським судом, суд апеляційної інстанції (діючи як суд першої інстанції) виходив з того, що заявник просив накласти арешт на усе рухоме та нерухоме майно та грошові кошти, які обліковуються на рахунках боржників, не зазначивши при цьому, на яке конкретне майно, необхідно накласти арешт. Подана заява не містить обґрунтованих посилайнь та відомостей щодо майна відповідача, на яке необхідно накласти арешт.

Чи правомірні дії суду?

Задача 2. Одеський апеляційний суд розглянув заяву Товариства про скасування рішення третейського суду ad hoc, яким стягнуто з відповідача заборгованість за договором. За наслідком розгляду заяви суд скасував рішення третейського суду та ухвалив нове, яким у задоволенні позову відмовив у повному обсязі з огляду на те, що позивачем не доведено факту прострочення виконання зобов'язання відповідачем.

Чи правильно вчинив Одеський апеляційний суд?

Задача 3. Третейським судом, зареєстрованим у м. Києві розглянуто спір подружжя щодо виконання шлюбного договору. Позивачем у справі була дружина, яка проживає у м. Токмак Запорізької області та має на утриманні неповнолітніх дітей, відповідачем виступав чоловік, який проживає у м. Дніпрі. Фактичний розгляд справи відбувався у м. Одесі.

До якого суду має бути подано заяву про скасування рішення третейського суду?

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

1. Czech and Central European Yearbook of Arbitration. 2012: Party Autonomy versus Autonomy of Arbitrators / Alexander J. Bělohávek, Prof. JUDr. Naděžda Rozehnalova. Juris Publishing, 2012. 542 p.

2. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2021. 344 с.

3. Бут І. О. Арбітрабельність спорів за участі споживачів товарів та послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. № 35. Частина I. Т. 1. С. 118–123.

4. Бут І. О. Деякі питання співвідношення розгляду цивільно-правового спору третейським судом та органом правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2014. Випуск 9–1. 252 с. С. 103–106.

5. Бут І. О. Місце третейського розгляду серед альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 6 (10). С. 117–121.

6. Бут І. О. Розгляд трудових спорів третейськими судами та квазіарбітражними органами. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 183–189.

7. Бут І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2017. 214 с.

8. Бут І. О. Щодо класифікації третейських угод. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2015. № 2. С. 55–59. URL: http://sej.org.ua/2_2015/15.pdf.

9. Винокурова Л. Щодо розвитку правової доктрини третейського розгляду в Україні. *Право України: Юрид. журн.* 2014. № 12. С. 11–26.

10. Гусаров К. В. Загальні та третейські суди в системі цивільної юрисдикції. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2003. № 3. С. 289–295.

11. Котвяковський Ю. О. Окремі аспекти застосування термінології в Законі України «Про третейські суди». *Право та*

державне управління. 2019 р. № 3 (36). Том 1. С. 66–71. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.3-1.10>

12. Лис Г. І. Арбітрабельність спорів: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник ужгородського національного університету: Серія Право*. 2012. № 19. Т. 4. Ужгород. нац. ун-т, Юрид. ф-т. Ужгород: [б.в.], 282 с.

13. Литвин Н. А. Окремі питання правового статусу третейських суддів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2012. № 1 (Ч. 1). 340 с. С. 173–179.

14. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо надання дозволу на виконання рішень міжнародних комерційних арбітражних судів та їх оспорування / Упоряд.: канд. юрид. наук Д. Д. Луспеник, канд. юрид. наук Ю. В. Черняк; відпов. за вип.: д-р юрид. наук М. М. Шумило. Київ, 2019. Вип. 2. 33 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_Mkas.pdf.

15. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо оскарження рішень третейських судів та надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР за 2018–2022 роки / Упоряд.: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС к.ю.н., доцент Луспеник Д. Д., суддя КЦС ВС к.ю.н., доцент Лідовець Р. А. Київ, 2023. 118 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KCS_tret_sud.pdf.

16. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2019 року – червень 2020 року / упоряд. управління забезпеч. роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство спільно з правовим управлінням (II). Київ, 2020. 17 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad.doc.pdf.

17. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР за березень – листопад 2021 року / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. Київ, 2022. 50 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/2022_06_03_Oglyad_tret_sud.pdf.

18. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалено у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР, за грудень 2021 року – травень 2022 року / Упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. Київ, 2022. 30 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_tret_sud_2021_2022.pdf.

19. Огляд судової практики розгляду Верховним Судом справ щодо оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів за період з 01.01.2018 по 31.05.2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_rishen_tret.pdf.

20. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди». *Вісник Верховного Суду України: офіційне науково-практичне видання*. 2009. № 10 (110). С. 27–38.

21. Притика Ю. Д. Питання компетенції третейського суду та підвідомчості справ. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 8. С. 21–33.

22. Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді. Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 632 с.

23. Притика Ю.Д., Амборський А.В. Щодо поняття і складових арбітрабельності: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Том. 2. Випуск 1. С. 10–13.

24. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV (із зм. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.

25. Рабенко С.Л. Третейське судочинство як альтернативна юрисдикційна форма захисту прав суб'єктів господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 362–366.

26. Сапейко, Л.В. Окремі аспекти доказового процесу при третейському розгляді цивільних справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 37–48. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.03>.

27. Сергієнко Н.А. Процесуальні наслідки укладення угоди про передачу спору на вирішення третейському суду в господарському процесі. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 1. С. 147–153.

28. Юлдашев С.О. Третейське судочинство і посередництво (медіація): спільні риси і різниця. *Митна справа: Науково-аналітичний журнал*. 2013. № 3 (ч. 2, кн. 2). С. 187–191.

ТЕМА 6. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ОНЛАЙН

Рекомендована кількість годин – 0.

Питання до теми:

1. Онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution – ODR): поняття та перспективи запровадження.
2. Онлайн-медіація.
3. ODR та Онлайн-суди.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

1. AliExpress Case Management. URL: https://www.aliexpress.com/buyerprotection/how_do_I_make_a_file_claim.html.

2. Bakhranova M. ODR (Online Dispute Resolution) System as a Modern Conflict Resolution: Necessity and Significance. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*. 2022. https://www.researchgate.net/profile/Mokhinur-Bakhranovna/publication/359503272_ODROnline_Dispute_Resolution_System_as_a_Modern_Conflict_Resolution_Necessity_and_Significance/links/624081d27931cc7ccffd9ca5/ODROnline-Dispute-Resolution-System-as-a-Modern-Conflict-Resolution-Necessity-and-Significance.pdf.

3. Bakhranova M. Theoretical and Legal Regulation of ODR in the European Union Countries. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*. 2022. 2(1). P. 299–304. URL: <http://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/247>.

4. Bakhranova M. The role and significance of arbitration and ODR in e-commerce. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*. 2022. P. 85–87. URL: <https://www.conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/178>.

5. Bakhranova M. Legal status of international institutions specialized in resolution of odr disputes. *Euro-Asia Conferences*. 2022. P. 17–22. URL: <http://papers.euroasiaconference.com/index.php/eac/article/view/594>.

6. Belmed: votrepartenaireenrèglementalternatifdelitiges. URL: <https://economie.fgov.be/fr/themes/line/belmed-mediation-en-ligne/belmed-votre-partenaire-en>.

7. Civil Courts Structure Review: Interim Report by Lord Justice Briggs. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/01/ccsr-interim-report-dec15-final1.pdf>.

8. Dispute resolution process. URL: <https://www.paypal.com/us/webapps/mpp/security/seller-dispute-resolution>.

9. Is There a Future for Online Dispute Resolution for Lawyers? URL: <https://www.lawsitesblog>.

10. Kulp Heather and Kulp Heather and Schmitz, Amy J., Real Feedback from Real People: Emphasizing User-Centric Designs for Court ODR. *Dispute Resolution Magazine*. June 1, 2020. VOL 26, № 2, pp. 6–12. URL: <https://ssrn.com/abstract=3615820>

11. Online Dispute Resolution for low value civil claims. Online Dispute Resolution Advisory Group. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/02/Online-Dispute-Resolution-Final-Web-Version1.pdf>.

12. Orna Rabinovich-Einy, Ethan Katsh Reshaping Boundaries in an Online Dispute Resolution Environment. *International Journal of Online Dispute Resolution*. 2014. No (1) 1. C. 6. URL: http://www.international-odr.com/documenten/ijodr_2014_01_01.pdf.

13. Poblet, Marta and Ross, Graham, ODR in Europe. In Rainey, D., Katsh, E. and Abdel Wahab, A.. Online Dispute Resolution: Theory and Practice (2nd ed.). Eleven Intl. Publishing., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3912330>.

14. Raja Abdul Aziz, Tuan Nurhafiza; Abdul Hamid, Nor ‘Adha. The Settlement of disputes through Online Dispute Resolution (ODR): A Literature Review. *Asian Journal of Research in Business and Management*, [S.l.], v. 2, n. 4, p. 90–98, dec. 2020. URL: <https://myjms.mohe.gov.my/index.php/ajrbm/article/view/11680>.

15. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0524>.

16. Terekhov V. Online Mediation: a Game Changer or Much Ado About Nothing? *Access to Justice in Eastern Europe*. 2019. № 3(2). P. 33–50.

17. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2021. 344 с.

18. Голубева Н. Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід: монографія [Електронне видання] / Н. Ю. Голубева. Одеса: Фенікс, 2020. 204 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1hIr1JZU0XX6TZ5iQjKbMBDNrRarhpQvt/view?usp=sharing>

19. Голубева Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (ODR): переваги та недоліки. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу* (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої;

НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. С. 5–9.
URL: <https://hdl.handle.net/11300/21759>.

20. Голубева Н. Ю. Розмежування ODR та онлайн-судів. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 533–535. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15489>.

ТЕМА 7. **РОЗГЛЯД СПОРІВ КВАЗІСУДОВИМИ ОРГАНАМИ**

Рекомендована кількість годин – 0.

Питання до теми:

1. Трудові спори та органи, які їх розглядають і вирішують.
2. Комісія по трудових спорах як квазісудовий орган вирішення трудових спорів.
3. Організаційно-правові аспекти позасудових способів вирішення колективних трудових спорів.
4. Примирна комісія як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів.
5. Трудовий арбітраж як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів.
6. Вирішення спорів спортивними арбітражами.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

1. Lindholm J. A legit supreme court of world sports? The CAS(e) for reform. *Int Sports Law J.* 2021. 21, P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.1007/s40318-021-00184-0>.
2. Noshadha S, Kushnir Zh. Modern sport and dispute resolution at the international arena. *Science in Olympic Sport.* 2020; 2:64–76. DOI:10.32652/olympic2020.2_7.
3. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2021. 344 с.

4. Бордюгова Г. Міжнародний спортивний арбітраж: засади й особливості діяльності та словник найуживанішої лексики. К.: Авіаз, 2015. 160 с.

5. Бут І. О. Розгляд трудових спорів третейськими судами та квазіарбітражними органами. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 183–189.

6. Голубева Н.Ю., Бут І. О. Встановлення юрисдикції щодо вирішення спорів у спортивному праві / Спортивне право: актуальні проблеми: монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Н. Ю. Голубева [та ін.]; голов. ред. Є. О. Харитонов; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 240 с. С. 197–210.

7. Кодекс законів про працю України: затв. Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.

8. Мельник К. Ю. Порядок вирішення індивідуальних трудових спорів: становлення, розвиток та перспективи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 77–82. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16289>.

9. Про затвердження Положення про примирну комісію: Наказ від 01.12.2020 р. № 6. Національна служба посередництва і примирення. URL: <https://www.nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5017-polozhennia-pro-prumygnu-komisiiu>.

10. Про затвердження Положення про трудовий арбітраж: Наказ від 01.12.2020 р. № 68. Національна служба посередництва і примирення. URL: <https://www.nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5021-polozhennia-pro-trudovi-arbitrazh>.

11. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/137/98-%D0%B2%D1%80>.

12. Слісаренко Я. А. Передумови виникнення комісій по трудових спорах. *Форум права*. 2013. № 2. С. 513–522. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_2_81.pdf.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ СПОСОБІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Дайте розгорнуту відповідь на наступні питання:

1. Що таке «альтернативне вирішення спорів»?
2. У яких значеннях може розумітися поняття «альтернативний» відносно АВС?
3. Які принципи АВС?
4. З яких елементів складається АВС як правове явище?
5. Класифікуйте способи АВС за різними ознаками.
6. В чому відмінність змагальних та погоджувальних способів АВС?
7. Які способи АВС мають наслідком винесення обов'язкового для сторін рішення?
8. Які переваги АВС в цілому відносно вирішення спору державним судом?
9. Які недоліки застосування АВС?

Тестові завдання:

1. До юрисдикційних способів АВС належать:
 - А) медіація;
 - Б) переговори;
 - В) третейський розгляд;
 - Г) претензійний порядок;
 - Д) експертний висновок;
 - Е) міжнародний комерційний арбітраж.
2. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів в системі права є:
 - А) самостійною галуззю права;
 - Б) комплексною галуззю права;

- В) правовим інститутом;
- Г) міжгалузевим інститутом;
- Д) субінститутом.

3. Конкретні способи АВС в системі права є:

- А) самостійною галуззю права;
- Б) комплексною галуззю права;
- В) правовим інститутом;
- Г) міжгалузевим інститутом;
- Д) субінститутом.

4. Поняття «альтернативне вирішення спорів» вперше виникло та поширилось:

- А) у 60-х роках ХХ ст. в США;
- Б) у ХІХ столітті у Франції;
- В) у 2009 році в Німеччині;
- Г) у ІІІ ст. до н.е. в Давній Греції.

ТЕМА 2. ПЕРЕГОВОРИ ТА ПРЕТЕНЗІЙНИЙ ПОРЯДОК ЯК СПОСОБИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Які особливості переговорів як самостійного способу АВС?
2. Які моделі проведення переговорів існують?
3. Які головні переваги та недоліки переговорів?
4. В чому полягають особливості претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів як способу АВС?
5. Чи закріплено на законодавчому рівні вирішення спорів в претензійному порядку?
6. Які переваги та недоліки претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів.

Тестові завдання:

1. Досудове вирішення спору шляхом пред'явлення претензії є:

- А) обов'язковим;
- Б) обов'язковим, окрім спорів про визнання недійсними актів державних та інших органів;

В) необов'язковим, а встановлюється лише за згодою сторін спору;

Г) необов'язковим, окрім якщо інший порядок встановлено в міжнародному договорі, який ратифіковано Верховною Радою України;

2. Порядок досудового врегулювання господарських спорів відповідно до ГПК України може поширюватися на:

А) спори про визнання договорів недійсними;

Б) спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств та організацій, які не відповідають законодавству і порушують права та охоронювані законом інтереси підприємств та організацій;

В) спори про стягнення заборгованості за кредитним договором;

Г) спори про стягнення заборгованості за опротестованими векселями

Д) спори про стягнення штрафів Національним банком України з банків та інших фінансово-кредитних установ;

Е) спори про звернення стягнення на заставлене майно.

3. Не є стадією переговорного процесу:

А) підготовка до проведення переговорів;

Б) безпосередньо процес ведення переговорів;

В) аналіз результатів переговорів і виконання домовленостей, досягнутих в результаті переговорів;

Г) виконання домовленостей, досягнутих в ході переговорів, в примусовому порядку.

ТЕМА 3.

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Що таке медіація та як вона відрізняється від інших методів врегулювання спорів?

2. Які є основні принципи медіації?

3. Хто може бути медіатором та які вимоги висуваються до медіатора?

4. Як проходить процес медіації та скільки зазвичай займає часу?
5. Чи може процес медіації бути конфіденційним?
6. Які техніки та методи використовуються медіатором для вирішення конфлікту?
7. Як вирішуються питання щодо витрат, пов'язаних із процесом медіації?
8. Які можуть бути наслідки в разі успішного вирішення конфлікту під час медіації?
9. Чи може сторона відмовитися від медіації та звернутися до суду?
10. Чи може сторона застосовувати результати медіації в судовому процесі?
11. Як медіація допомагає зберегти відносини між сторонами та вирішити конфлікт без насильства?

Тестові завдання:

1. Медіація – це:

А) спосіб альтернативного вирішення спорів, заснований на залученні представників кожної зі сторін для погодження рекомендованого для сторін рішення;

Б) спосіб альтернативного вирішення спорів, заснований на залученні представників кожної зі сторін для погодження обов'язкового для сторін рішення;

В) спосіб альтернативного вирішення спорів, заснований на залученні незалежної особи для винесення нею неупередженого обов'язкового рішення;

Г) спосіб альтернативного вирішення спорів, заснований на залученні незалежної особи, яка сприяє сторонам у вирішенні спору та у прийнятті спільного рішення, яким максимально враховуються інтереси кожної зі сторін.

2. Який принцип не застосовується при проведенні процедури медіації:

- А) добровільності;
- Б) рівноправності;
- В) змагальності;

- Г) конфіденційності;
- Д) неупередженості.
- 3. *Медіація може застосовуватися:*
 - А) до судового розгляду спору;
 - Б) під час судового розгляду спору;
 - В) після винесення судового рішення;
 - Г) усі варіанти правильні.

ТЕМА 4.

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Яка процедура врегулювання спору за участю судді передбачена Цивільним процесуальним кодексом України?
2. Який порядок винесення рішення судді за результатами врегулювання спору за участю судді?
3. Які розглядаються види спорів в рамках процедури врегулювання спору за участю судді за ЦПК України?
4. Строк проведення врегулювання спору за участю судді?
5. В яких випадках не допускається проведення врегулювання спору за участю судді?
6. Чи може суддя надавати сторонам юридичні поради під час врегулювання спору?
7. Які є можливості врегулювання спору мирним шляхом без звернення до суду?

Тестові завдання:

1. *Який статус має суддя в процесі врегулювання спору за цивільним процесуальним кодексом України?*
 - А) представник однієї із сторін;
 - Б) нейтральна сторона;
 - В) державний обвинувач;
 - Г) представник потерпілого.
2. *Який порядок дій сторін передбачений при врегулюванні цивільного спору за участю судді?*
 - А) звернення до виконавчого директора;

- Б) укладення мирної угоди;
- В) подання протесту на рішення;
- Г) проведення експертизи.

3. *Яка процедура проводиться перед початком розгляду цивільного спору судом?*

- А) перевірка відповідності позовної заяви вимогам законодавства;
- Б) призначення експертизи;
- В) оголошення перемир'я;
- Г) вирішення питання про стягнення штрафу.

4. *Строк проведення врегулювання спору за участю судді*

- А) 10 днів;
- Б) не більше 30 днів;
- В) не більше 25 днів;
- Г) 45 днів.

ТЕМА 5. ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Надайте визначення поняттю «третейський суд».
2. У яких значеннях може використовуватися поняття «третейський суд»?
3. У яких розуміннях може використовуватись поняття «арбітраж»?
4. Як співвідносяться між собою поняття «третейський суд» та «арбітраж»?
5. Як співвідноситься між собою діяльність внутрішніх третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів з вирішення спорів?
6. Вкажіть основні етапи розвитку третейського розгляду цивільно-правових спорів.
7. Які теорії правової природи третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу ви знаєте?

8. В чому принципові відмінності договірної та юрисдикційної теорій правової природи арбітражу?

9. В чому полягають переваги та недоліки змішаної теорій правової природи арбітражу?

10. Як пояснює правову природу арбітражу автономна теорія?

11. Яке місце займає третейський розгляд в системі способів АВС?

12. Якими внутрішніми та міжнародними нормативно-правовими актами регулюється діяльність третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу?

13. Яке місце займають третейський та арбітражний розгляд в системі права?

14. Які принципи організації і діяльності третейського суду?

15. В якому порядку створюються третейські суди?

16. В чому полягають особливості застосування категорій «юрисдикція», «компетенція», «підвідомчість» та «підсудність» стосовно третейського розгляду?

17. В чому відмінність понять «підвідомчість спору» та «арбітрабельність спору»?

18. Які критерії визначення підвідомчості справи третейському суду?

19. Які справи не підвідомчі третейському суду?

20. Підвідомчість справ третейським судам.

21. Що таке третейська угода?

22. В чому проявляється автономність третейської угоди?

23. Чи можливе правонаступництво за третейською угодою?

24. Які вимоги висуваються до третейської угоди щодо форми та змісту?

25. Які є види третейських угод?

26. Дайте визначення поняттю «третейський розгляд».

27. З яких стадій складається третейський розгляд?

28. В чому відмінність понять «третейський розгляд» та «третейський процес»?

29. Як здійснюється формування складу третейського суду в постійно діючому третейському суді?

30. Як здійснюється формування складу третейського суду в третейському суді ad hoc?

31. Вкажіть підстави відводу та самовідводу третейського судді та складу третейського суду.

32. Хто є учасниками третейського розгляду?

33. Яким чином здійснюється порушення провадження по справі?

34. Що таке принцип компетенції компетенції?

35. Яким чином вирішується питання про наявність або відсутність у третейського суду компетенції для розгляду конкретної справи.

36. Чи можливе забезпечення позову під час третейського розгляду, яким чином здійснюється таке забезпечення?

37. В чому особливість доказів та доказування в третейському розгляді.

38. Надайте визначення рішенню третейського суду.

39. Які ознаки рішення третейського суду можна виокремити?

40. Які вимоги висуваються щодо форми та змісту третейського рішення?

41. В чому полягає відмінність прийняття додаткового рішення третейського суду, його роз'яснення та виправлення рішення?

42. В якому порядку відбувається оскарження третейського рішення?

43. Які підстави встановлені для скасування рішення третейського суду?

44. В якому порядку відбувається виконання рішення третейського суду.

45. Які підстави для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду?

Тестові завдання:

1. Положення теорії правової природи третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу sui generis в цілому зводяться до:

А) визнання за третейським судом ознак як матеріально-правових, так і процесуально-правових;

Б) встановлення виключно договірних засад функціонування третейського суду;

В) встановлення виключно процесуальних засад діяльності третейського суду як органу, що здійснює правосуддя;

Г) визнання третейського суду у якості оригінальної системи, вільної як від договірних, так і від процесуальних елементів.

2. Третейський суд:

А) є органом, що здійснює правосуддя у цивільних справах;

Б) є органом, що може здійснювати правосуддя лише у справах, що за законом не виключені з його компетенції;

В) не є органом, що здійснює правосуддя;

Г) не є органом, що здійснює правосуддя, крім випадків, коли рішення третейського суду було звернено до примусового виконання.

3. Третейський суд та арбітраж є:

А) погоджувальною процедурою, спрямованою на врегулювання конфлікту;

Б) юрисдикційними органами, що вирішують спір про право;

В) досудовим способом врегулювання спору;

Г) юрисдикційними органами, що замінюють собою розгляд спору у державному суді першої інстанції.

4. Предметом розгляду у третейському суді можуть бути:

А) справа у спорі щодо виконання господарського договору, пов'язаного із задоволенням державних потреб;

Б) справа щодо у спорі щодо призначення та виплати аліментів;

В) справа щодо невиконання умов шлюбного договору;

Г) справа про визнання юридичної особи банкрутом;

Д) справа про визнання права власності на земельну ділянку;

Е) справа щодо скасування рішення загальних зборів засновників товариства за обмеженою відповідальністю;

Є) справа щодо стягнення заборгованості за кредитним договором банку з фізичною особою;

Ж) справа щодо стягнення заборгованості за кредитним договором банку з юридичною особою;

З) справа, за позовом до юридичної особи – нерезидента України.

5. *Поняття «арбітрабельність» є синонімом поняття:*

- А) підвідомчості;
- Б) підвідомчості справи третейському суду;
- В) підсудності;
- Г) юрисдикції;
- Д) компетенції.

6. *Третейська угода, якою передбачається право особи, окрім звернення до третейського суду, звернутися за захистом своїх прав до державного суду, називається:*

- А) мультимодальна;
- Б) багатостороння;
- В) третейський запис;
- Г) багаторівнева;
- Д) паталогічна;
- Е) опціонна;
- Є) типова.

7. *Постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору утворюються та діють:*

- А) як юридичні особи приватного права;
- Б) як юридичні особи публічного права;
- В) без статусу юридичної особи;
- Г) як громадські організації;
- Д) як суб'єкти підприємницької діяльності.

8. *Третейським суддею не може бути:*

А) особа, що не досягла 35 років та не має стажу роботи за спеціальністю не менше 5 років;

Б) особа, яка не має кваліфікації, погодженої сторонами безпосередньо чи визначеної у регламенті третейського суду;

В) особа, яка не має стажу роботи за спеціальністю не менше 5 років;

Г) особа, що не має юридичної освіти.

9. Третейський суддя не може брати участі у розгляді справи, а після його призначення чи обрання підлягає відводу чи самовідводу у разі:

А) заявлення відводу на його прохання або за спільним рішенням сторін;

Б) у разі невиконання ним протягом 10 днів від дня призначення чи обрання обов'язків третейського судді у конкретній справі,

В) якщо навантаження на третейського суддю перевищує 10 справ, що одночасно протягом місяця знаходяться на розгляді цього третейського судді;

Г) йому заявлено відвід іншими третейськими суддями складу третейського суду у конкретній справі.

10. Не є стадіями третейського розгляду:

А) укладення третейської угоди;

Б) отримання позовної заяви постійно діючим судом чи прохання (пропозиції) іншою стороною третейської угоди про призначення чи обрання складу третейського суду для вирішення конкретного спору;

В) формування складу третейського суду;

Г) відкриття (порушення) провадження у справі;

Д) підготовка справи до третейського розгляду.

Е) з'ясування питань про наявність чи відсутність компетенції третейського суду на розгляд даної цивільної справи, наявність і дійсність третейської угоди;

Є) розгляд справи по суті;

Ж) винесення рішення третейського суду.

З) оскарження рішення третейського суду;

И) виконання рішення третейського суду.

11. Рішення третейського суду може бути оскаржено:

А) до голови постійно діючого третейського суду;

Б) до компетентного державного суду за місцезнаходженням третейського суду;

В) до апеляційного суду за місцезнаходженням третейського суду;

Г) до Третейської палати України.

12. *Не є підставою для скасування рішення третейського суду:*

А) неповідомчість третейському суду справи, в якій прийнято рішення;

Б) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди;

В) визнання третейської угоди судом недійсною;

Г) невідповідність складу третейського суду вимогам закону;

Д) невідповідність рішення третейського суду вимогам чинного законодавства;

Е) третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

13. *Не є характеристикою третейського рішення така ознака:*

А) законність;

Б) обґрунтованість;

В) виконуваність;

Г) преюдиційність;

Д) остаточність;

Е) неспростовність.

ТЕМА 6. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ОНЛАЙН

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Які приклади онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution – ODR) ви можете навести?

2. Які особливості онлайн-медіації?.

3. В чому полягає відмінність ODR та онлайн-судів?

Виконайте завдання письмово:

Складіть порівняльну таблицю декількох видів ODR.

ТЕМА 7.

РОЗГЛЯД СПОРІВ КВАЗІСУДОВИМИ ОРГАНАМИ

Дайте відповідь на наступні питання:

1. Як органи розглядають і вирішують трудові спори?
2. В чому відмінність індивідуального та колективного трудового спору?
3. Які відмінності у порядку вирішення індивідуальних та колективних трудових спорів?
4. Які повноваження комісії по трудових спорах як квазісудового органу вирішення трудових спорів?
5. Які повноваження примирної комісії з вирішення колективних трудових спорів?
6. Для вирішення яких спорів створено трудовий арбітраж?
7. В чому полягає відмінність у визначенні юрисдикції вирішення спортивних спорів?
8. В якому порядку здійснюється вирішення спорів спортивними арбітражами?

Виконайте завдання письмово:

Складіть порівняльну таблицю вирішення спору судом, комісією по трудових спорах, примирною комісією, трудовим арбітражем.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, роботи з книгою, відеометод);
- методи стимулювання та мотивації навчання (індуктивні та дедуктивні);
- методи контролю та самоконтролю у навчанні (репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький);
- метод аналізу та діагностики ситуації;
- проблемно-пошуковий метод
- бінарні методи навчання (робота з викладачем).

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Основними контрольними заходами, що застосовуються для студентів є:

1. **Поточний контроль** здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять і система оцінювання рівня знань визначаються відповідною кафедрою (предметною або цикловою комісією).

2. **Підсумковий контроль** проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або на окремих його завершених етапах. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та державну атестацію студента. Вищий навчальний заклад може використовувати модульну та інші форми підсумкового контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять з певної дисципліни і їх результати враховувати при виставленні підсумкової оцінки.

2.1 **Семестровий контроль** проводиться у формах іспиту (денна форма навчання) та заліку (заочна форма навчання) з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним планом.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Мета виконання самостійної роботи полягає у ґрунтовному засвоєнні студентом дисципліни «Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів» через самостійну роботу із джерелами та носіями чинного законодавства при дослідженні основ цивільного судочинства, практики її застосування та основ міжнародно-правового досвіду. Виконання індивідуального завдання необхідно починати з вивчення відповідних розділів підручників, навчальних посібників, нормативно-правових актів, додаткової літератури, практичних матеріалів, які студент повинен знайти і опрацювати.

Тестування – метод контролю навчальних досягнень студентів, система прийомів для випробування та оцінювання їх знань, умінь, потреб, інтересів тощо. Педагогічний тест охоплює систему завдань різного рівня складності, що дають змогу якісно, об'єктивно й відносно швидко вимірювати результати навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Практичні **Завдання**, запропоновані у навчальному-методичному посібнику до кожного практичного заняття і забезпечують використання знань, умінь і навичок студентів у практичній площині, формування в них умінь виявляти об'єктивні зв'язки та взаємообумовленість правових явищ.

Задачі, що надаються у посібнику будуються на судовій практиці, що дозволяє студентам наблизитися до практичних реалій і сприятиме розвитку у студентів практичних навичок та порядку його застосування. При вирішенні задач студент повинен визначити суть даної справи, зрозуміти чи правомірні дії суду, визначити цивільно-процесуальні правовідносини між суб'єктами цивільного процесу, надавати оцінку судовим рішенням тощо. Відповіді на питання до задач повинні бути обґрунтовані з посиланням на відповідні норми чинного законодавства та судову практику. Має бути особисте тлумачення проблеми на підставі діючого законодавства.

У навчальному-методичному посібнику надаються питання, **задачі та тестові завдання для самостійної роботи**, з метою запам'ятовування студентом основних положень нормативної бази. Виконання зазначених завдань сприятиме розвитку у студентів практичних навичок щодо аналізу чинного законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу з навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів».

Обов'язковою вимогою при вивченні курсу самостійно є ведення студентом Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу. У зошиті реферуються питання для самопідготовки за темами курсу, наводяться рішення тестових завдань, казусів. В ньому необхідно розкрити теоретичний матеріал проблеми, стан її дослідження у науковій та навчальній літературі, дискусійні питання та їх критичний аналіз, судову практику з питань проблеми з точки зору законодавства, правових позицій ЄСПЛ, рішень Конституційного Суду України, правових позицій Верховного Суду та матеріалів судової практики у конкретних цивільних справах.

Зошит перевіряється викладачами, які ведуть практичні заняття, та може бути перевірений екзаменатором. За розсудом викладача з деяких тем курсу, що виведені на самопідготовку, студент готує контрольну роботу у вигляді опису опорних положень теми та огляду літератури, рішення казусів та виконання тестових завдань за проблемою роботи, що наведено в окремому розділі даного посібника.

Додатково до ведення Зошита студентом обов'язково складаються проекти процесуальних документів чи інших вказаних у завданнях до відповідних тем.

Відсутність Зошиту для самостійної підготовки з виконаними та оціненими позитивно завданнями та власноручно складених проектів усіх процесуальних документів, вказаних у завданнях до тем курсу, є підставою для не допуску студента викладачем, що проводить семінарські чи практичні заняття, або екзаменатором до іспиту чи іншої форми контролю.

Така система проведення практичних занять та перевірка самостійної підготовки студента дозволить наблизити знання і навички студентів до реальної діяльності у цивільному судочинстві.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ/ ЗАЛІК

1. Поняття альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
2. Принципи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів.
3. Класифікація способів АВС.
4. Поняття переговорів як самостійного способу АВС.
5. Класифікація способів проведення переговорів.
6. Порядок вирішення цивільно-правових спорів шляхом переговорів та його правові наслідки.
7. Поняття претензійного порядку вирішення цивільно-правових спорів.
8. Поняття медіації як способу АВС.
9. Місце медіації серед інших способів АВС.
10. Основні принципи медіації.
11. Види медіації.
12. Учасники процедури медіації, їхні права та обов'язки.
13. Стадії процедури медіації.
14. Завершення процедури медіації
15. Юридична сила рішень, прийнятих в результаті медіації.
16. Поняття врегулювання спору за участю судді, співвідношення з медіацією
17. Підстави та строк проведення врегулювання спору за участю судді.
18. Принципи процедури врегулювання спору за участю судді
19. Процедура проведення врегулювання спору за участю судді.

20. Спільні наради процедури врегулювання спору за участю судді
21. Закриті наради-переваги та ризики, етичні стандарти поведінки судді
22. Припинення врегулювання спору за участю судді.
23. Найкращі міжнародні практики у сфері врегулювання спорів за участю судді
24. Поняття третейського суду.
25. Класифікація третейських судів.
26. Співвідношення внутрішніх третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів.
27. Теорії правової природи третейського суду
28. Місце третейського розгляду серед способів АВС.
29. Правове регулювання третейського розгляду.
30. Правове регулювання розгляду спору міжнародним комерційним арбітражем.
31. Принципи організації і діяльності третейського суду.
32. Порядок створення третейських судів.
33. Положення про постійно діючий третейський суд та регламент третейського суду.
34. Підвідомчість справ третейським судам.
35. Поняття третейської угоди
36. Види третейських угод.
37. Форма третейської угоди.
38. Порядок укладення третейської угоди.
39. Поняття третейського розгляду цивільно-правового спору
40. Стадії третейського розгляду.
41. Формування складу постійно діючого третейського суду.
42. Вимоги до третейських суддів.
43. Формування складу третейського суду *ad hoc*.
44. Порядок відводу та самовідводу третейського судді та складу третейського суду.
45. Учасники третейського розгляду, їх правовий статус.

46. Витрати, пов'язані з вирішенням спору третейським судом.
47. Компетенція третейського суду.
48. Визначення правил третейського розгляду.
49. Форма та зміст позовної заяви.
50. Відзив на позовну заяву.
51. Зустрічний позов.
52. Забезпечення позову.
53. Невиконання чи неналежне виконання стороною процесуальних дій.
54. Докази та доказування в третейському розгляді.
55. Протокол засідання третейського суду.
56. Поняття рішення третейського суду.
57. Ознаки третейського рішення.
58. Форма та зміст третейського рішення.
59. Прийняття додаткового рішення третейського суду, роз'яснення та виправлення третейського рішення.
60. Припинення третейського розгляду.
61. Порядок оскарження третейського рішення.
62. Підстави для скасування рішення третейського суду.
63. Порядок виконання рішення третейського суду.
64. Підстави відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.
65. Органи, які розглядають трудові спори.
66. Організація комісій по трудових спорах.
67. Компетенція комісії по трудових спорах.
68. Порядок розгляду трудового спору в комісії по трудових спорах.
69. Порядок прийняття рішень комісією по трудових спорах.
70. Оскарження рішення комісії по трудових спорах.
71. Порядок виконання рішення комісії по трудових спорах.
72. Сторони колективного трудового спору (конфлікту).
73. Поняття примирної комісії та порядок її утворення.
74. Порядок вирішення колективного трудового спору (конфлікту) примирною комісією.

75. Поняття трудового арбітражу та порядок його утворення.
76. Порядок вирішення колективного трудового спору (конфлікту) трудовим арбітражем.
77. Національна служба посередництва і примирення.
78. Взаємодія Національної служби посередництва і примирення із сторонами колективного трудового спору (конфлікту).
79. Міні-суд (mini-trial).
80. Попередня незалежна оцінка (early neutral evaluation).
81. Приватний суддя (private judging).
82. Медіація-арбітраж (med-arb).
83. Арбітраж-медіація (arb-med).
84. Експертний висновок (expert determination).
85. Спрощений суд присяжних (summary jury trial).
86. Переговори за участю посередника (facilitated negotiation / facilitation).
87. Онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution – ODR): поняття та перспективи запровадження.
88. Онлайн-медіація.
89. ODR та онлайн-суди.
90. Вирішення спорів спортивними арбітражами.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Загальні вимоги оцінювання знань за національною шкалою

Поточна оцінка рівня знань студентів здійснюється за таким оцінками:

- **відмінно** – повна вірна відповідь на всі основні (три) та додаткові питання;
- **добре** – повна вірна відповідь на два основні питання, неповна або не зовсім вірна відповідь на одне з основних питань та додаткові питання;
- **задовільно** – повна вірна відповідь на одне основне питання за умови неповної або не зовсім вірної відповіді на одне з основних питань та додаткові питання, чи відсутність відповіді на одне з основних питань;
- **незадовільно** – відсутність знань, відмова від відповіді на поставлені питання, помилкові на два або три основних питання, відповіді не відповідають змісту питань навчальної програми.

При використанні форми контролю у вигляді заліку враховується поточна робота студента за весь період, зокрема активність на практичних заняттях, відповіді на додаткові питання, виконання практичних завдань, а також самостійна робота. Крім того, студент має надати відповідь на спеціально розроблений перелік залікових питань та практичних завдань за принципом «відповідь вірна» або «відповідь невірна». При вірній відповіді виставляється оцінка «зараховано», при невірній або неповній відповіді виставляється оцінка «не зараховано».

**Оцінювання знань за національною
шкалою та шкалою ECTS**

| Сума балів за всі види навчальної діяльності | Оцінка ECTS | Оцінка за національною шкалою | |
|---|----------------|---|--|
| | | Для екзамену, курсової роботи, практики | Для заліку |
| 90–100 | A | відмінно | зараховано |
| 82–89 | B | добре | |
| 74–81 | C | | |
| 64–73 | D | задовільно | |
| 60–63 | E | | |
| 35–59 | FX | незадовільно з мож- ливістю повторного складання | не зараховано з можливістю пов- торного складання |
| 0–34 | F | незадовільно з обов'язковим по- вторним вивченням дисципліни | не зараховано з обов'язковим повторним вивчен- ням дисципліни |

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Arakelian M., Ivanchenko O., Todoshchak O. Alternative dispute resolution procedures using information technologies: legal regulation in the European Union and the USA. *Amazonia Investiga*. V. 9 (26). Universidad de la Amazonia, 2020. P. 60–67. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14216>.

2. Bakhramova M. ODR (Online Dispute Resolution) System as a Modern Conflict Resolution: Necessity and Significance. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*. 2022. https://www.researchgate.net/profile/Mokhinur-Bakhramovna/publication/359503272_ODROnline_Dispute_Resolution_System_as_a_Modern_Conflict_Resolution_Necessity_and_Significance/links/624081d27931cc7ccffd9ca5/ODROnline-Dispute-Resolution-System-as-a-Modern-Conflict-Resolution-Necessity-and-Significance.pdf.

3. Bakhramova M. Theoretical and Legal Regulation of ODR in the European Union Countries. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*. 2022. 2(1). P. 299–304. URL: <http://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/247>.

4. Bakhramova M. The role and significance of arbitration and ODR in e-commerce. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*. 2022. P. 85–87. URL: <https://www.conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/178>.

5. Bakhramova M. Legal status of international institutions specialized in resolution of odr disputes. *Euro-Asia Conferences*. 2022. P. 17–22. URL: <http://papers.euroasiacconference.com/index.php/eac/article/view/594>.

6. Barr L. Whose Dispute Is this Anyway: The Propriety of the Mini-Trial in Promoting Corporate Dispute Resolution. *Journal of Dispute Resolution*. 1987. Vol. 1987. P. 133–148.

7. Belmed: votre partenaire en règlement alternatif de litiges. URL: <https://economie.fgov.be/fr/themes/line/belmed-mediation-en-ligne/belmed-votre-partenaire-en>.

8. Bennett S. Non-binding arbitration: an introduction. *Dispute resolution journal*. 2006. May/July. P. 1–5. URL: <http://www.jonesday.com/files/Publication/266ff349-03e1-4610-a7c1-6cd0f951e8bb/Presentation/PublicationAttachment/1d047cae-3d31-4b6b-b280-71ed96efa8e5/Bennett,%20Steven%5B2%5D.pdf>.

9. Civil Courts Structure Review: Interim Report by Lord Justice Briggs. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/01/ccsr-interim-report-dec15-final1.pdf>.

10. Czech and Central European Yearbook of Arbitration. 2012: Party Autonomy versus Autonomy of Arbitrators / Alexander J. Bělohávek, Prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová. – Juris Publishing, 2012. 542 p.

11. Dispute resolution process. URL: <https://www.paypal.com/us/webapps/mpp/security/seller-dispute-resolution>.

12. Is There a Future for Online Dispute Resolution for Lawyers? URL: <https://www.lawsitesblog>.

13. Katsh Ethan, Rabinovich-Einy Orna. Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes. *Oxford University Press*. 2017. URL: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780190464585.001.0001/acprof-9780190464585>.

14. Katsh Ethan, Rabinovich-Einy Orna. Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes (Introduction). *Oxford University Press*. 2020. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3508311.

15. Kulp Heather and Kulp Heather and Schmitz, Amy J., Real Feedback from Real People: Emphasizing User-Centric Designs for Court ODR. *Dispute Resolution Magazine*. June 1, 2020. VOL 26, № 2, pp. 6–12. URL: <https://ssrn.com/abstract=3615820>

16. Lindholm J. A legit supreme court of world sports? The CAS(e) for reform. *Int Sports Law J*. 2021. 21, P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.1007/s40318-021-00184-0>.

17. Noshadha S, Kushnir Zh. Modern sport and dispute resolution at the international arena. *Science in Olympic Sport*. 2020; 2:64–76. DOI:10.32652/olympic2020.2_7.

18. Online Dispute Resolution for low value civil claims. Online Dispute Resolution Advisory Group. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/02/Online-Dispute-Resolution-Final-Web-Version1.pdf>.

19. Orna Rabinovich-Einy, Ethan Katsh Reshaping Boundaries in an Online Dispute Resolution Environment. *International Journal of Online Dispute Resolution*. 2014. No (1) 1. C. 6. URL: http://www.international-odr.com/documenten/ijodr_2014_01_01.pdf.

20. Poblet, Marta and Ross, Graham, ODR in Europe. In Rainey, D., Katsh, E. and Abdel Wahab, A.. *Online Dispute Resolution: Theory and Practice* (2nd ed.). Eleven Intl. Publishing., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3912330>.

21. Raja Abdul Aziz, Tuan Nurhafiza; Abdul Hamid, Nor ‘Adha. The Settlement of disputes through Online Dispute Resolution (ODR): A Literature Review. *Asian Journal of Research in Business and Management*, [S.l.], v. 2, n. 4, p. 90–98, dec. 2020. URL: <https://myjms.mohe.gov.my/index.php/ajrbm/article/view/11680>.

22. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0524>.

23. Riikka Koulu. Blockchains and Online Dispute Resolution: Smart Contracts as an Alternative to Enforcement. *A Journal of Law, Technology & Society*. 2016. URL: <https://script-ed.org> (дата звернення 24.02.2022).

24. Shaw E. Exploring early neutral evaluation in family cases: Prepared by Erin Shaw for the Law Foundation of British Columbia URL: <https://erinshawfamilylaw.ca/wp-content/uploads/Exploring-ENE-in-Family-Cases-Final-April-28.pdf>.

25. Sourdin T. *Alternative Dispute Resolution and the Courts*. Sydney: Federation Press, 2004. 153 p.

26. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Фенікс, 2021. 344 с.

27. Альтернативні способи вирішення спорів: Alternative methods of legal disputes resolving (ADR): матеріали 5-го Львів. міжнар. форуму (Львів, 24–25 травня 2012 р.) / відп. за вип. І. І. Дутка. Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2012. 224 с.

28. Альтернативні способи вирішення спорів: Alternative methods of legal disputes resolving (ADR): матеріали 4-го Львів. міжнар. форуму (Львів, 26–27 травня 2011 р.) / відп. за вип. І. І. Дутка. Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2011. 204 с.

29. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. 96 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>.

30. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf.

31. Балух В. С. Нормативно-правові основи формування системи альтернативного вирішення спорів в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 162–168.

32. Бордюгова Г. Міжнародний спортивний арбітраж: засади й особливості діяльності та словник найуживанішої лексики. К.: Авіаз, 2015. 160 с.

33. Бут І. О. Арбітрабельність спорів за участі споживачів товарів та послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. № 35. Частина І. Т. 1. С. 118–123.

34. Бут І. О. Деякі питання співвідношення розгляду цивільно-правового спору третейським судом та органом пра-

восуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2014. Випуск 9–1. 252 с. С. 103–106.

35. Бут І. О. Місце третейського розгляду серед альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 6 (10). С. 117–121.

36. Бут І. О. Розгляд трудових спорів третейськими судами та квазіарбітражними органами. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 183–189.

37. Бут І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2017. 214 с.

38. Бут І. О. Щодо класифікації третейських угод. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2015. № 2. С. 55–59. URL: http://lsej.org.ua/2_2015/15.pdf.

39. Винокурова Л. Щодо розвитку правової доктрини третейського розгляду в Україні. *Право України: Юрид. журн.* 2014. № 12. С. 11–26.

40. Вознюк Н. Альтернативні способи вирішення господарсько-правових спорів. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 80–83.

41. Вознюк Н. Принципи альтернативних способів вирішення господарсько-правових спорів. *Право України: Юрид. журн.* 2013. № 11. С. 373–379.

42. Гаврилішин А.Ю., Козирева В. Альтернативні способи вирішення господарських спорів. *Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2010. № 3. С. 6–10.

43. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 224 с.

44. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. *Теорія і практика інтелектуальної власності: Науково-практичний журнал*. 2011. № 1. С. 51–58.

45. Голубева Н. Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід: монографія [Електронне видання]. Одеса: Фенікс, 2020.

204 с. [URL: <https://drive.google.com/file/d/1hIr1JZU0XX6TZ5iQjKbMBDNrRarhpQvt/view?usp=sharing>].

46. Голубева Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (ODR): переваги та недоліки. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. С. 5–9. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21759>.

47. Голубева Н. Ю. Розмежування ODR та онлайн-судів. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 533–535. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15489>.

48. Голубева Н.Ю., Бут І. О. Встановлення юрисдикції щодо вирішення спорів у спортивному праві / Спортивне право: актуальні проблеми: монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н. Ю. Голубева [та ін.]; голов. ред. Є. О. Харитонов; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 240 с. С. 197–210.

49. Гусаров К. В. Загальні та третейські суди в системі цивільної юрисдикції. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2003. № 3. С. 289–295.

50. Єременко Є. В. Щодо питання альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 2. С. 126–129. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/32>

51. Ізбаш О. О. Медіація та альтернативне вирішення спорів онлайн. *Київський часопис права*. 2022. № 1 С. 80–85. <https://doi.org/10.32782/kj/2022.1.12>

52. Кирдан Б. В. Деякі аспекти альтернативного вирішення спорів (конфліктів) в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 1. С. 35–40.

53. Кодекс законів про працю України: затв. Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.

54. Котвяковський Ю. О. Окремі аспекти застосування термінології в Законі України «Про третейські суди». *Право та державне управління*. 2019 р. № 3 (36). Том 1. С. 66–71. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.3-1.10>

55. Кройтор В. А. Проблеми розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів: пошук моделі системи вирішення спорів в Україні. Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.). Харків: Право, 2022. 540 с. С. 107–112. URL: https://www.academia.edu/download/87246416/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2_2022.pdf#page=107.

56. Лис Г. І. Арбітрабельність спорів: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник ужгородського національного університету: Серія Право*. 2012. № 19. Т. 4. Ужгород. нац. ун-т, Юрид. ф-т. Ужгород: [б.в.], 282 с.

57. Литвин Н. А. Окремі питання правового статусу третейських суддів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2012. № 1 (Ч. 1). 340 с. С. 173–179.

58. Любченко Я. П. Зобов'язання України у сфері альтернативних способів вирішення правових спорів, пов'язаних з укладенням Угоди про асоціацію. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 370–374.

59. Марк Хьюлітт, Джеймс и Николас Гоулд. Международный коммерческий арбитраж: практическое пособие. / Перевод с англ. языка и научная редакция. В. А. Смирнов. – Алматы: ТОО «Аян-Эдет», 1999.– 180 с.

60. Мельник К. Ю. Порядок вирішення індивідуальних судових спорів: становлення, розвиток та перспективи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 77–82. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16289>.

61. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо надання дозволу на виконання рішень міжнародних комерційних арбітражних судів та їх оспо-

рювання / Упоряд.: канд. юрид. наук Д. Д. Луспенник, канд. юрид. наук Ю. В. Черняк; відпов. за вип.: д-р юрид. наук М. М. Шумило. Київ, 2019. Вип. 2. 33 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_Mkas.pdf.

62. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо оскарження рішень третейських судів та надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР за 2018–2022 роки / Упоряд.: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС к.ю.н., доцент Луспенник Д. Д., суддя КЦС ВС к.ю.н., доцент Лідовець Р. А. Київ, 2023. 118 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KCS_tret_sud.pdf.

63. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2019 р. – червень 2020 р. / упоряд. Управл. забезпеч. роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство спільно з правовим управлінням (II). Київ, 2020. 17 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad.doc.pdf.

64. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР за березень – листопад 2021 року / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. Київ, 2022. 50 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/2022_06_03_Oglyad_tret_sud.pdf.

65. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на при-

мусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалено у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР, за грудень 2021 року – травень 2022 року / Упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. Київ, 2022. 30 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_tret_sud_2021_2022.pdf.

66. Огляд судової практики розгляду Верховним Судом справ щодо оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів за період з 01.01.2018 по 31.05.2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_rishen_tret.pdf.

67. Островська Л.А., Сулейманова С. Р. Перспективи обов'язкової медіація в Україні: досвід Ізраїлю. Л. А. Островська., С. Р. Сулейманова // Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 7. С. 101–104. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2021/26.pdf.

68. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди». *Вісник Верховного Суду України: офіційне науково-практичне видання*. 2009. № 10 (110). С. 27–38.

69. Притика Ю. Д. Питання компетенції третейського суду та підвідомчості справ. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 8. С. 21–33.

70. Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді. Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 632 с.

71. Притика Ю.Д., Амборський А. В. Щодо поняття і складових арбітрабельності: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Том. 2. Випуск 1. С. 10–13.

72. Про затвердження Положення про примирну комісію: Наказ від 01.12.2020 р. № 6. Національна служба посередництва і примирення. URL: <https://www.nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5017-polozhennia-pro-prymyrnu-komisiiu>.

73. Про затвердження Положення про трудовий арбітраж: Наказ від 01.12.2020 р. № 68. Національна служба посередництва і примирення. URL: <https://www.nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5021-polozhennia-pro-trudovi-arbitrazh>.

74. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/137/98-%D0%B2%D1%80>.

75. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV (із зм. і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.

76. Прущак В. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики. Науково-практичний журнал*. Одеса, Видавничий дім «Гельветика». 2019. Випуск № 34, спецвипуск «Цивільний процес» С. 91–95.

77. Рабенко С. Л. Третейське судочинство як альтернативна юрисдикційна форма захисту прав суб'єктів господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 362–366.

78. Сапейко Л. В. Окремі аспекти доказового процесу при третейському розгляді цивільних справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 37–48. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.03>.

79. Сергієнко Н. А. Процесуальні наслідки укладення угоди про передачу спору на вирішення третейському суду в господарському процесі. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 1. С. 147–153.

80. Слісаренко Я. А. Передумови виникнення комісій по трудових спорах. *Форум права*. 2013. № 2. С. 513–522. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_2_81.pdf.

81. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України: монографія. К.: Фенікс, 2013. 160 с.

82. Спектор О. М. До питання необхідного обсягу правового регулювання у сфері альтернативного вирішення спорів. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 4. С. 157–163.

83. Спектор О. М. Історичні корені виникнення та етапи становлення системи альтернативного вирішення спорів. *Право і суспільство*. 2010. № 4. С. 102–107.

84. Сулейманова С. Р. Переваги сімейної медіації при вирішенні питання про розірвання шлюбу. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс. 2021. С. 63–68

85. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса 21 трав 2021 р. /за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса. «Гельветика» 2021.- Т.2.-704 с. С. 578–582

86. Сулейманова С. Р. «Особливості застосування медіації у збройному конфлікті». *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2.– 1004 с. С.795–797.

87. Сулейманова С. Р. Генеза інституту медіації. *Правове життя сучасної України*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 05 трав. 2020 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Гельветика. 2020. С.343–345

88. Сулейманова С. Р. Врегулювання спору за участю судді: іноземний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.

ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 листоп. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2018. 193 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10934>

89. Сулейманова С. Р. Врегулювання спору за участю судді та медіація: порівняльно – правова характеристика. Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного / за загальною редакцією д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс. 13 грудня 2019 р. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12215/ТЕЗИ%20ЧЕРВОНОГО%2013%20ГРУДНЯ%202019%20-%20ДО%20ДРУКУ%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR24XM4XFM0Ga9m2VQ1zT8Ji3uo2ClOZgscxONm8gCMXs9kXPwrZE9b3LZOU5>.

90. Ханик-Посполітак Р. Ю. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання/вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 38–44.

91. Юлдашев С. О. Теоретико-правові засади застосування альтернативних методів захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання: 12.00.04: автореф. дис. ... д-ра юрид. Наук. НДІ приватного права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. 28 с.

92. Юлдашев С. О. Третейське судочинство і посередництво (медіація): спільні риси і різниця. *Митна справа: Науково-аналітичний журнал*. 2013. № 3 (ч. 2, кн. 2). С. 187–191.

ЗМІСТ

| | |
|--|-----|
| ПЕРЕДМОВА..... | 3 |
| НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ | 6 |
| ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН..... | 6 |
| ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ | 7 |
| ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ | 73 |
| ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ | 98 |
| МЕТОДИ НАВЧАННЯ..... | 111 |
| МЕТОДИ КОНТРОЛЮ | 112 |
| ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА..... | 113 |
| ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ/ ЗАЛІК | 115 |
| КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ..... | 119 |
| СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ | 121 |

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Серія «Навчально-методичні посібники»

Неллі Юрїївна Голубєва
Сусанна Рефатївна Сулейманова
Ілля Олександрович Бут
Ольга Олександрївна Полунїна

**АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ**

Навчально-методичний посібник
для студентів денної та заочної форми навчання
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»,
галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право»

Електронне видання

В авторській редакції

Підписано до друку 02.08.2023.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 4,56. Зам. № 2308–02.
Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net